

Agresivno ponašanje djece vrtićke dobi iz perspektive roditelja

---

Tomašević, Nikolina

Undergraduate thesis / Završni rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Teacher Education / Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:147:879223>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-01**

Repository / Repozitorij:

[University of Zagreb Faculty of Teacher Education - Digital repository](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI STUDIJ

Nikolina Tomašević

AGRESIVNO PONAŠANJE DJECE VRTIĆKE DOBI IZ
PERSPEKTIVE RODITELJA

Završni rad

Zagreb, srpanj, 2023.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI STUDIJ

Nikolina Tomašević

AGRESIVNO PONAŠANJE DJECE VRTIČKE DOBI IZ
PERSPEKTIVE RODITELJA

Završni rad

Mentor rada:

dr. sc. Ema Petričević

Zagreb, srpanj, 2023.

Sažetak

Agresivnost i agresivno ponašanje djece predškolske dobi predstavlja veliki izazov roditeljima, ali i odgojiteljima. O povezanostima roditeljskog ponašanja i agresivnog ponašanja djece dosta se zna iz prijašnjih istraživanja, no manje se zna o roditeljskim doživljajima agresivnog ponašanja svoje djece. Agresivnost djece vrtićke dobi iz perspektive roditelja važna je tema koju je potrebno istraživati kako bi se bolje razumjeli roditelji. Razumijevanje roditelja može pomoći odgojiteljima kako bi njihova suradnja bila kvalitetnija te kako bi zajedničkim snagama mogli pomoći djetetu koje pokazuje agresivno ponašanje. Stoga je cilj ovog istraživanja bio ispitati kako roditelji opisuju i doživljavaju agresivna ponašanja djece vrtićke dobi. U okviru istraživanja primijenjena je kvalitativna metodologija. Prikupljena su i analizirana iskustva roditelja s internetske stranice *Cybermed* po dobi djece (od 1. do 6. godine). Rezultati su pokazali da djeca u svim dobnim skupinama pokazuju agresivna ponašanja, no na drugačije načine. Roditelji svih dobnih skupina djece su nesigurni te ne znaju način na koji bi pristupili djetetu te najviše osjećaju nemoć. Oni traže pomoć stručnjaka jer metode koje su primjenjivali kako bi se pokušali nositi s takvim ponašanjem nisu imale učinka. U tom pogledu odgojitelj ima važnu ulogu jer neizostavno surađuje s roditeljima. Boljim razumijevanjem roditelja odgojitelj može biti velika podrška roditeljima u konačnom cilju postizanja boljih ishoda u radu s djecom.

Ključne riječi:

Agresivnost, djeca, iskustva roditelja, odgojitelji, vrtić

Abstract

Aggressiveness and aggressive behavior of pre-school children is a great challenge for parents and educators. A lot is known about the relationship between parental behaviour and aggressive behaviour of children from previous research, but less is known about parental experiences and expectations of their children's aggressive behavior. The aggression of kindergarten children from the perspective of parents is an important topic that needs to be researched in order to better understand parents. Understanding parents can help educators so that their cooperation is of a better quality and that they can help a child who shows aggressive behavior with joint efforts. Therefore, the aim of this research was to examine how parents describe and experience the aggressive behavior of kindergarten-aged children. Qualitative methodology was used for this research. The experiences of parents from the *Cybermed* website were collected and analyzed according to the age of the children (from 1 to 6 years old). The results showed that children in all age groups show aggressive behavior, but in different ways. Parents of all age groups are insecure and don't know how to approach their child, and feel powerless. They seek professional help because the methods they have been using to deal with this behavior were not successful. In this regard, the educator has an important role because he inevitably cooperates with parents. With a better understanding of parents, the educator can be a great support to parents in the ultimate goal of achieving better outcomes when working with children.

Keywords:

Aggression, children, parents' experiences, educators, kindergarten

SADRŽAJ

UVOD	1
Agresivno ponašanje	2
Definicije agresije i agresivnosti	2
Podtipovi agresivnosti	3
Teorije agresivnosti	4
Odrednice agresivnosti	5
Agresivnost kao poremećaj u ponašanju	7
Psihosocijalni razvoj djece vrtićke dobi prema Eriksonu	8
Agresivnost djece vrtićke dobi	9
<i>Napadaj bijesa u ranom djetinjstvu</i>	10
<i>Agresivnost kao „normalno“ ponašanje</i>	11
<i>Agresivnost i strah</i>	11
Iskustva roditelja s agresivnosti djeteta vrtićke dobi	12
<i>Primjeri agresivnosti iz knjiga</i>	12
Savjeti roditeljima, prevencija i pomoć.....	13
<i>Sigurna privrženost</i>	14
<i>Emocije i empatija</i>	15
<i>Pet koraka</i>	16
<i>Tri mogućnosti</i>	17
CILJ ISTRAŽIVANJA I ISTRAŽIVAČKA PITANJA	17
METODA.....	18
Opis uzorka	18
REZULTATI.....	19
RASPRAVA.....	26
ZAKLJUČAK	29
LITERATURA.....	30

PRILOG 1	32
IZJAVA O IZVORNOSTI ZAVRŠNOG RADA	47

UVOD

Agresivnost i agresivno ponašanje djece predškolske dobi predstavlja veliki izazov roditeljima, ali i djelatnicima koji rade s djecom poput odgojitelja. Roditeljima agresivno ponašanje djece može predstavljati stres (Goldberg, 2022; Petričević i Marić, 2022) i često si postavljaju brojna pitanja poput: *Je li to prirodna pojava svakog djeteta tijekom odrastanja i u kojoj mjeri je agresivnost normalna?, Kada je agresivnost prešla granicu i prerasla u veliki problem?, Griješim li u odgoju?, Kako ispravno reagirati?, Je li ispravno na agresivnost odgovarati nasiljem? i Na koje načine se uopće nositi s agresivnosti djeteta?* To su neka od potencijalnih pitanja na koja će se pokušati odgovoriti u ovom završnom radu. Također, bit će riječi općenito o agresivnosti, kako se ponašaju djeca vrtićkog uzrasta, bit će prikazani primjeri agresivnog ponašanja djece iz knjiga i primjeri iskustava roditelja s agresivnim ponašanjem djece s internet foruma te neke smjernice koje mogu biti korisne roditeljima u pogledu reagiranja na agresivno ponašanje djece. Roditeljski doživljaj agresivnog ponašanja djece važno je istraživati i zbog toga što su prijašnja istraživanja pokazala da je način roditeljskog ispoljavanja vlastitih emocija povezan s emocionalnom regulacijom i ponašanjem djece (za pregled istraživanja vidi Petričević i Marić, 2022). Nadalje, razumijevanje roditelja čija djeca pokazuju agresivno ponašanje važno je i s aspekta odgojiteljske struke. Naime, rad s djecom iz perspektive odgojitelja je složen jer neizostavno uključuje i roditelje te je važno da postoji razumijevanje, dobri odnosi i usklađenost između odgojitelja i roditelja za dobrobit djeteta koje pokazuje agresivno ponašanje. Roditelji i odgojitelji imaju veliku ulogu u odgoju djece i trebaju naći način kako pristupiti djetetu. Lako je uočiti agresivno ponašanje, međutim teško je prepoznati prave uzroke takvog ponašanja. Naizgled slična agresivna ponašanja mogu imati različite uzroke. Važno ih je prepoznati kako bismo mogli prevenirati i ublažiti posljedice koje takav oblik ponašanja može stvoriti samom djetetu, ali i okolini u kojem se ono nalazi. Problem agresivnog ponašanja djece je u svojim oblicima izražavanja raznolik pa tako i u mogućnostima reagiranja. Pristup ovom ponašanju nije jednostavan jer je svako dijete različito i nema univerzalne strategije. Stoga, baviti se razmatranjem agresivnog ponašanja djeteta u predškolskoj dobi je nužno zbog boljeg shvaćanja djeteta i preveniranja problema do kojeg takvo ponašanje može dovesti.

Agresivno ponašanje

Autor knjige, *Vikati, udarati uništavati* (Rumpf, 2009) navodi kako termin agresija dolazi od latinske riječi „aggređi“, što znači „prići“ nečemu, napasti, dovesti se u opasnost ili izložiti se izazovu. Osim toga, agresija ima značenje poput započeti nešto, prionuti za nešto ili oduprijeti se zaprekama. Svaki čovjek u sebi ima urođenu radost otkrivanja nečega novoga, traženja i izlaganja izazovima. Upravo, otkrivanje i istraživanje vlastitih granica može se povezati i s agresijom. Agresivnost je prvenstveno emocionalno stanje, ali svatko od nas ga drugačije doživljava. Međutim, tjelesne reakcije su kod svih jednake. Uzbuđenje osjećaja popraćeno je lučenjem adrenalina. Važno je naglasiti kako postoje urođene predispozicije, ali i okolinski utjecaji koji mogu potaknuti agresivno ponašanje. Agresivnost je prirodna i ima bitne funkcije za pojedinca i za grupu. Javlja se u svim kulturama i prirodan je oblik reagiranja čovjeka. Kada je riječ o agresiji ne misli se samo na osjećaj, već se misli i na ponašanje koje se doživljava kao „agresivno“ (Rumpf, 2009). U nastavku će biti razrađene definicije, podtipovi, teorije, odrednice agresivnosti te agresivnost kao poremećaj u ponašanju.

Definicije agresije i agresivnosti

Postoje mnoge definicije o agresiji i agresivnosti. U knjizi *Agresivnost u djece i mladeži* (Essau i Conradt, 2006) agresivnost se definira kao ponašanje koje podrazumijeva namjeru da se drugoj osobi nanese šteta ili uništi neki objekt (primjerice, dječak čupa djevojčicu za pletenice, djevojčica baca igračku na pod, dječak gužva likovni rad drugog dječaka). Neagresivni postupci mogu uzrokovati štetu, ali agresivnost sadrži neprijateljsku namjeru. Također, cilj agresivnosti ne mora biti samo tjelesno oštećivanje, nego i društveno, a može biti usmjerena protiv čovjeka, životinje ili objekta (Essau i Conradt, 2006). Autori Miller, Haith i Vasta u knjizi *Dječja psihologija* (1997) ističu kako je agresija jedan od oblika antisocijalnog ponašanja, ali ujedno i važan dio dječjeg razvoja. Agresija se smatra društveno neprihvatljivim ponašanjem s namjerom nanošenja štete osobi ili imovini (Vasta i sur. 1997). Isto tako, u knjizi *Dijete i obitelj* (Brajša-Žganec, 2003) agresivno ponašanje se definira kao društveno neprihvatljivo ponašanje s namjerom nanošenja štete drugoj osobi ili imovini. Još jedna od definicija agresivnog ponašanja je da je to ponašanje kod ljudi koje je učinjeno s namjerom da se drugome nanese psihološka ili fizička šteta (Živković, 2006). Svi navedeni autori ističu kako agresivno ponašanje u pozadini ima namjeru da se nekome nanese šteta, bilo tjelesna, društvena ili psihološka. Agresivnost ne mora biti usmjerena samo na druge, već može biti usmjerena i na

samog sebe. Takva agresivnost može biti izražena na način da dijete samo sebi čupa kosu, jako grize nokte ili udara glavom o zid. Nisu svi ljudi jednako agresivni, postoje oni koji su agresivniji od drugih. Osobe koje su agresivnije imaju niži prag tolerancije na frustraciju (Živković, 2006).

Podtipovi agresivnosti

Prema autoricama Essau i Conradt (2006), u knjizi *Agresivnost u djece i mladeži*, postoje četiri podtipa agresivnosti. Prvi podtip agresivnosti su otvoreni i prikriveni oblici agresivnosti. Otvorena agresivnost očitovala bi se fizičkim nasiljem. Primjeri fizičkog nasilja su konkretni fizički obračuni, maltretiranje drugih i upotreba predmeta s lošom namjerom (primjerice, djevojčica udara mamu s igračkom). S druge strane prikriveni oblici agresivnosti mogu se očitovati kroz krađe, podmetanje požara, bježanje s nastave, bježanje od kuće. Zapravo, to su svi oni oblici ponašanja koji se događaju u tajnosti. Drugi podtip su reaktivna i proaktivna agresivnost. U reaktivnu agresivnost pripadaju ona agresivna djela koja su reakcija na neki izvanjski podražaj, događaj ili nečije ponašanje. To bi bila agresivna obrambena reakcija na stvarnu ili doživljenu prijetnju u kojoj dijete osjeća veliku količinu bijesa te zbog neznanja nošenja s tim osjećajima reagira agresijom. Kada je riječ o proaktivnoj agresiji, ona nije potaknuta provokacijom već se koristi agresivno ponašanje kako bi se postigao određeni cilj ili dominacija nad drugima (Essau i Conradt, 2006). U knjizi *Dijete i obitelj* (Brajša-Žganec, 2003) autorica se koristi podjelom na uzroke pojavljivanja agresivnosti i navodi emocionalnu i instrumentalnu agresivnost. Emocionalna agresivnost slična je reaktivnoj agresivnosti, a instrumentalna agresivnost slična je proaktivnoj. Emocionalna agresivnost, koja se zove još i impulzivna, ekspresivna agresivnost, motivirana je emocionalnim promjenama u organizmu dok je instrumentalna agresivnost potaknuta potrebom za postignućem vanjskih ciljeva. U treći podtip agresivnosti pripada relacijska agresivnost. Ponašanje kojim se šteti drugima, uništava se osjećaj prihvaćenosti, druge se isključuje iz skupine prijatelja ili se prijeti takvim isključivanjem naziva se relacijska agresivnost. Prema autoricama Essau i Conradt (2006) četvrtim podtipom agresivnosti smatra se instrumentalna ili neprijateljska agresivnost. Oblici ponašanja u instrumentalnoj i neprijateljskoj agresivnosti mogu se preklapati. Jedina razlika je što je instrumentalna agresivnost sredstvo za ostvarivanje ciljeva, dok neprijateljska agresivnost ima glavni cilj nanijeti bol i štetu žrtvi.

U knjizi *Vikati, udarati, uništavati*, autor Joachim Rumpf (2009), ističe kako nije lako razlikovati o kojem je obliku agresije riječ te navodi zasebnu kategorizaciju tipova agresivnosti. Prema njemu postoje tri oblika agresije 1. dobroćudna i aktivno-spontana, 2. reaktivno-obrambena i 3. aktivno destruktivna. Prvi oblik agresije je potreban za život i nužna je osnovna komponenta ljudskog postojanja. Reaktivno-obrambena agresija sadrži neprijateljske dijelove i povezana je sa strahom. Čovjek se osjeća tjelesno i životno ugrožen te zbog tog straha impulzivno agresivno reagira. Treći oblik agresije, aktivno-destruktivna, s neprijateljskim i rušilačkim težnjama može se usporediti s instrumentalnom agresijom. Destruktivna agresija nadmašuje čovjekov prirodni potencijal za agresiju. Ovaj oblik je naučen tijekom života (Rumpf, 2009).

Kada je riječ o podtipovima ili oblicima agresija, neizostavno je govoriti i o različitim oblicima i načina pojavljivanja nasilja i destruktivne agresije. Nasilje može biti fizičko, psihičko ili emocionalno, verbalno, seksualno, nasilje usmjereno prema ženama, nasilje usmjereno prema strancima i rasizam te pojava strukturalnog nasilja. Fizičkim nasiljem jedna osoba šteti drugoj tako da ju tjelesno ozljeđuje, a psihičko (ili emocionalno) nasilje je zapravo ponižavanje, verbalna diskriminacija ili emocionalno ucjenjivanje. Verbalno nasilje uključuje uvrjedljive riječi te glasna psovanja i pogrđivanje. Seksualno nasilje nad djecom je oblik zlostavljanja djece, a uključuje prisiljavanje na seksualne kontakte te nazočnost djece seksualnim radnjama. Nasilje usmjereno prema ženama očituje se ponižavanjem ili ostvarivanjem moći nad djevojčicama ili ženama, a nasilje usmjereno prema strancima i rasizam su svi navedeni oblici nasilja usmjereni prema drugim ljudima zbog njihove etničke pripadnosti, izgleda ili pogleda na svijet. Pojave strukturalnog nasilja su prisile koje čovjek doživljava u području financija, odgoja, obrazovanja ili rada (Rumpf, 2009).

Teorije agresivnosti

Postoje različite teorije agresivnosti. Prvu skupinu čine instinktivističke teorije. Prema njima agresivno ponašanje je određeno instinktom. Tu pripadaju Freudova teorija agresivnosti, neopsihoanalitičke teorije, Frommova teorija agresivnosti i etološke teorije (Rajhvan, 2004). S. Freud je teoretičar koji smatra da je agresija u temeljima našeg bića i psihe. On postavlja agresiju i destrukciju u same temelje psihe (Bilić, 2014). Agresiju promatra kao komponentu seksualnog nagona, rezultat nagona smrti ili kao reakciju na osjete nelagode (Rumpf, 2009). Prema tome, stajalište psihoanalitičke teorije je da je agresija sila ili nagon koji potiče široki

spektar djelovanja ili osjećaja (Vlastelica, 2014). Neopsihoanalitičke teorije ne prihvaćaju Freudov instinkt smrti, ali i dalje naglašavaju biološku određenost koja predstavlja motivator agresivnog ponašanja (Rajhvan, 2004). Jedan od tih teoretičara je Alfred Adler. Agresiju je objašnjavao kao reakciju na nezadovoljene primarne nagone. Na primjer, nagon za toplinom, hranom ili priznanjem (Rumpf, 2009). Drugu skupinu čine situacijske teorije agresivnosti. U tim teorijama smatra se da agresivnost dolazi uslijed djelovanja frustracije, a to je frustracijska (F-A) teorija agresivnosti (Dollard i sur., 1939. prema Rajhvan, 2004). Prema modificiranoj frustracijskoj teoriji agresije negativne emocije poput srdžbe posreduju u odnosu između frustracije i agresivnog ponašanja (Berkovitz, 1962. prema Rajhvan, 2004). U treću skupinu ubrajaju se teorije prema kojima je agresija naučen oblik ponašanja. Prema ovom stajalištu agresivno ponašanje u cijelosti je naučeno te se može usvojiti instrumentalnim učenjem (dovodi do pozitivnog potkrepljenja), učenjem podražaja koji se odnose na agresiju ili socijalnim učenjem (prema Vasta i sur., 1997). Bandura (1961, prema Rumpf, 2009) u svojoj teoriji učenja agresiju smatra posljedicom socijalnog učenja. Prema tom stajalištu socijalna ponašanja učimo u interakciji s roditeljima, braćom, sestrama ili prijateljima. Također, na nas utječu i mediji, nasilan televizijski sadržaj zajedno s agresivnim primjerom u obitelji ne utječe dobro na dijete u razvoju. Ono takvo ponašanje preuzima i počinje smatrati normalnim. Konstruktivno ophođenje s ljutnjom, frustracijom i agresijom moraju se naučiti (Rumpf, 2009). Četvrtoj skupini pripadaju teorije koje agresivnost objašnjavaju kroz analizu kognitivnog funkcioniranja čovjeka. Osoba će reagirati sukladno svojoj percepciji o nečijoj namjeri koja je izazvala njenu frustraciju. Petoj skupini pripadaju teorije koje promatraju agresivnost kao biološko-fiziološku strukturu organizma, osoba reagira na frustraciju jer joj je to u genima, mehanizmu mozga ili zbog hormona i neurotransmitera (Beck, 2003).

Odrednice agresivnosti

Postoje mnogobrojni uzroci koji dovode do nepoželjnog i za okolinu štetnog ponašanja. Iz tog razloga se moraju promatrati različiti okvirni uvjeti u kojima takvo ponašanje nastaje (Rumpf, 2009). Uzroci agresivnosti mogu se podijeliti na biološke, psihičke i socijalne čimbenike. Za rani razvoj agresije bitni su biološki čimbenici, dok na razvoj agresije u budućnosti utječu psihosocijalni čimbenici (Bulić, 2020). Biološkim i genetskim čimbenicima je određeno koliko će neka osoba biti agresivna, ali se agresivno ponašanje može i naučiti. Biološki uzroci mogu se iščitati preko hormona i temperamenta (Živković, 2006). Temperament uvelike utječe na samoregulaciju, pažnju, emocionalne reakcije i motoriku

(Bulić, 2020). Urođeni temperament utječe na način kojim ćemo reagirati, ali isto tako doživljaj i procjena određene situacije utječu na reakciju (Rumpf, 2009). Socijalni čimbenici također su važne odrednice agresivnog ponašanja. Socijalni čimbenici agresije mogu se gledati kroz društvene i okolinske odrednice. Društvene i okolinske odrednice su obiteljski odnosi, socioekonomski status, medijski i kulturni utjecaj (Vasta i sur. 1997). Agresiju koju djeca primijete u okolini, u odnosima s roditeljima, u filmovima, među drugom djecom, povezana je s načinom rješavanja problema i u vlastitom životu. Roditelji koji tjelesno kažnjavaju svoju djecu, uče djecu agresivnosti (Živković, 2006). O važnoj ulozi okoline na dijete piše i Miro Jakovljević (2014) u knjizi *Od nasilja do dijaloga*. On naglašava kako neprimjereni obiteljski odnosi, loš odnos roditelja prema djetetu ili loši odnosi braće i sestara, izloženost djeteta zlostavljanju, negativni utjecaji vršnjaka na dijete, agresivni modeli u medijima, igranje agresivnih igrica na računalo utječu na samo dijete i njegovo agresivno ponašanje. Kao što je već spomenuto, za razvoj nasilnog ponašanja potrebno je više činitelja. Za dobrobit i štetu u upotrebi masovnih medija odlučujući su djetetovi uvjeti života u društvu, u obitelji, dječjem vrtiću i školi, a također, i ciljevi i svrha, koju neko dijete može povezati s upotrebom televizora, videa i kompjutera (Rumpf, 2009). Svaki početak je u obitelji, osobni i egzistencijalno presudni odnos između djece i roditelja. Važni čimbenici, osim odnosa u obitelji, za zdravlje svake mlade osobe su i primarni skrbnici. Također, socioekonomski i politički čimbenici imaju važnu ulogu u smislu obrazovanja i prehrane te dostupnosti zdravstvene skrbi (Juul, 2018).

Autor knjige *Eksplozivno dijete* (Greene, 2023) navodi određene teškoće koje djetetu otežavaju prikladnu reakciju na probleme i frustraciju. To mogu biti teškoće u sagledavanju niza rješenja za pojedini problem, teškoće u sagledavanju iskustva iz prošlosti koja bi mogla pomoći voditi djelovanje u sadašnjoj situaciji (retrospekcija), teškoće u sagledavanju izglednih ishoda ili posljedica pojedinačnog rješenja ili potencijalnog djelovanja (promišljanje), teško uobličavanje brige, potrebe ili misli u riječi, teško reguliranje osjećaja, teško odstupanje od pravila ili rutina, teško nošenje s nepredvidivošću, višeznačnošću, nesigurnošću, novinama, teško uočavanje sive zone; konkretno, doslovno, crno-bijeli način razmišljanja, teško odstupanje od izvorne ideje, plana ili rješenja, teško prilagođavanje promjenama planova ili novim pravilima, teško uzimanje u obzir situacijskih čimbenika koji sugeriraju da treba prilagoditi svoj plan djelovanja i mnoge druge. Dijete je najbolji izvor informacija o teškoćama koje mu onemogućuju ostvarivanje pojedinih očekivanja pa čak i ako je dijete nerazgovorljivo ili odbija govoriti. Svojim ponašanjem nam želi reći da nešto nije u redu, a na odraslima je da poziv upomoć i prepoznaju. U specifičnim uvjetima djeca iskazuju zabrinjavajuće obrasce

ponašanja. Jedan od tih uvjeta je kada postoje određena očekivanja koja im je teško zadovoljiti. Na primjer, ako je djetetu teško oprati zube prije spavanja, tada će najvjerojatnije iskazati zabrinjavajuće ponašanje. Ukoliko dijete češće iskazuje zabrinjavajuća ponašanja vjerojatno ne posjeduje ključne vještine. U ključne vještine ubrajaju se fleksibilnost, tolerancija frustracije, regulacija emocija i rješavanja problema. Djeca se ponašaju uzorno ako mogu, nije im potrebna motivacija. Također, mnoga djeca teško uobličavaju brige, potrebe i misli u riječi, a činjenica je da je jezik mehanizam pomoću kojeg razmjenjujemo informacije o svojim idejama, brigama, stajalištima, emocijama i mehanizam pomoću kojeg razmišljamo te alat kojim rješavamo probleme. Unutarnji jezik, razgovor sa samim sobom pomaže voditi nas prema potencijalnim rješenjima. Isto tako, mnoga djeca nemaju ni dovoljno razvijen vokabular kako bi opisala svoje osjećaje drugima ili im je potrebno više vremena kako bi *sabrala* svoje misli. U takvim situacijama u kojima im nedostaje riječi vrište, udaraju ili izgovore nešto što u tom trenutku uopće ne misle. Teška regulacija osjećaja može otežati misaoni proces djece te zbog toga reagiraju na neprilagođen način. S djecom koja imaju slabu regulaciju osjećaja treba raditi na sposobnosti stavljanja emocija po strani kako bi mogli objektivnije, racionalnije i logički promisliti o optimalnim rješenjima za probleme (Greene, 2023).

Agresivnost kao poremećaj u ponašanju

Poremećaji u ponašanju mogu se podijeliti na internalizirana i eksternalizirana ponašanja prema dijagnostičko-statističkom priručniku DSM-V. U knjizi *Dječja psihologija* (Brajša-Žganec, 2003) internalizirani oblici ponašanja su zapravo unutarnji, emocionalni poremećaji poput panike, anksioznosti, zabrinutosti, a mogu se manifestirati prilikom stresnih događaja. Djeca s internaliziranim poteškoćama mogu pokazivati socijalnu povučenost, strah, anksioznost i somatske probleme. U ovim slučajevima dijete nema loš utjecaj na okolinu već se ono samo loše osjeća te je zbog toga spriječeno u interakcijama s drugima, otkrivanju novih stvari i učenju. U okviru eksternaliziranih poremećaja u ponašanju dijete se s problemom nosi tako da ga ispoljava na van te na taj način stvara dodatni problem i sebi i drugima iz svoje okoline. U eksternalizirana ili vanjska ponašanja možemo ubrojiti ona ponašanja koja su nedovoljno kontrolirana kao na primjer uništavanje imovine, agresivno i antisocijalno ponašanje (Brajša-Žganec, 2003). Dakle, agresivnost pripada eksternaliziranim oblicima ponašanja.

Psihosocijalni razvoj djece vrtićke dobi prema Eriksonu

Erik Erikson utemeljio je teoriju psihosocijalnog razvoja ličnosti. Prema toj teoriji postoji osam stadija psihosocijalnog razvoja kroz koje prolazi svaki pojedinac. U svakom stadiju pojavljuje se kriza koja može imati pozitivno ili negativno rješenje. Ljudi prolaze kroz stadije određenim redoslijedom tijekom cijelog života (Fulgosi 1997, prema Koštić, 2017). Prema Eriku Eriksonu vrtićko dijete prolazi kroz tri stadija psihosocijalnog razvoja, a to su: 1. *povjerenje nasuprot nepovjerenju* (do 2 godine), 2. *autonomija nasuprot sumnji ili sramu* (2-3 godine), 3. *inicijativa nasuprot krivnji* (od 4 godine do polaska u školu).

Prvi stadij *povjerenje nasuprot nepovjerenju* ovisi najviše o majci tj. o osobi koja se brine o djetetu. Pozitivno rješavanje ove psihosocijalne krize je da dijete zadobije povjerenje u odraslu osobu, ali i u samoga sebe. Svakodnevna briga, red i raspored pružaju djetetu sigurnost i povjerenje (Fulgosi 1997, prema Koštić 2017). Negativno rješavanje prvog stadija je nepovjerenje. Dijete koje nije dobro zbrinuto od majke tj. odrasle osobe koja se brine za njega mu ne pruža dovoljno ljubavi ili se ne brine o njemu na pravi način dovest će do nepovjerenja i sumnjičavosti (Larsen i Buss, prema Koštić 2017). Također, Brazelton (2002, prema Koštić 2017) navodi kako se nepovjerenje može razviti ako se roditelji međusobno natječu tj. žele da dijete pripada samo njima. Djetetov osjećaj nepovjerenja kasnije u životu može dovesti do neželjenih posljedica. Kriza ovog stadija pojavljuje se i u kasnijim stadijima razvoja. Pozitivno rješavanje ove krize djetetu pomaže da se lakše nosi sa frustracijama u budućnosti, a negativno može razviti depresiju. Dijete treba iskusiti i nepovjerenje kako bi se naučilo kome može vjerovati, a kome ne (Koštić, 2017).

Drugi stadij *autonomija nasuprot sumnji ili sramu* javlja se od druge do treće godine. U tim godinama djetetu se počinju razvijati mišići što mu daje mogućnost da se kreće i djeluje u okolini. Također, uče eksperimentirati (trče kada im roditelji kažu da hodaju). Pozitivno rješavanje ove krize je da dijete postupno razvija samokontrolu (Fulgosi, 1997 prema Koštić 2017). Roditelji trebaju dopustiti djetetu da samo slobodno istražuje, a reagirati u situacijama koje su opasne za dijete, druge ili okolinu. Do negativnih ishoda ove krize može doći ako su roditelji strogi, ako zabranjuju ili kažnjavaju dijete ukoliko se ne ponaša s njihovim očekivanjima. Na taj način roditelji zbog prevelike brige i zaštite koče dijete u njegovom istraživanju te se zbog toga razvija sumnja ili sram kod djeteta (Larsen i Buss, 2007 prema Koštić, 2017).

Treći stadij *inicijativa nasuprot krivnji* traje od četvrte godine djetetova života do polaska u školu. U ovom stadiju glavna aktivnost je igra u kojoj djeca preuzimaju uloge, ali i odgovornost (Fulgosi, 1997 prema Koštić, 2017). Roditelji u ovom stadiju imaju važnu ulogu. Pozitivno rješavanje ove krize moguće je ako roditelji imaju razumijevanja, ohrabruju djecu i njihove ideje te im pružaju mogućnost preuzimanja odgovornosti putem igara (Koštić, 2017). Negativni ishod ove krize dovodi do krivnje. U situacijama kad roditelji sprečavaju djecu da samostalno odrade zadatak ili ga kažnjavaju umjesto da mu pruže ljubav i razumijevanje (Koštić, 2017).

Agresivnost djece vrtičke dobi

Dječja agresivnost se može javiti u trenucima kada dijete ima nejasnu sliku o sebi, točnije kada nema razvijen osjećaj samopoštovanja i vlastite vrijednosti ili zbog oponašanja djetetova uzora (Juul, 2018). Djetetu sve emocije imaju jednaku vrijednost. Bilo da je riječ o ljubavi, uzbuđenju, zadovoljstvu, strahu, ljutnji ili frustraciji, sve su to normalna ljudska stanja. Bebe, dok su još male, iskušavaju sve te emocije te prirodno reagiraju na ono što osjećaju (Greenspan, 2003). U knjizi *Od nasilja do dijaloga* (Vlastelica, 2014), autorica navodi kako je afekt instinktivni i genetički definiran aspekt ponašanja i reakcije, koji je strukturiran putem odnosa. Uz njega je specifična kognitivna struktura, definirana mimika lica, subjektivno ugodan ili neugodan doživljaj te mišićno-živčani obrazac. Rani afekti su primitivni te se pojavljuju u prve tri godine života. Intenzivni su, a kognitivni aspekti nisu emocionalno razvijeni. Emocije su složeni afekti koji tvore kombinaciju primitivnih i kognitivno procesuiranih afekata. Afekti povezani s neugodom povezani su oko agresije te je bazični afekt bijes koji je u korijenu ljutnje, razdražljivosti ili mržnje. Afekti variraju u raznim oblicima (Vlastelica, 2014). Dojenčad i bebe nisu svjesne svog ponašanja i ne donose svjesno odluke, već reagiraju na kvalitetu odnosa s roditeljima i cjelokupnom ili neposrednom atmosferom u obitelji (Juul, 2018). Normalno je da se u djetetovom najranijem odnosu prema objektu pojavi određen stupanj frustracije. Četveromjesečne bebe će frustraciju i ljutnju izraziti na način da se zacrvene, zavijaju, mašu rukama ili se jednostavno ukoče ako im u tom trenutku nije nešto po volji. Beba od dvanaest mjeseci ima neku kontrolu nad mišićima te ona svoju ljutnju izražava na način da lupa ili gura stvari od sebe (Greenspan, 2003). Dijete od dvije godine sposobno je svoju ljutnju izraziti i na način da se rita, udara, rastavi neku igračku ili stvar te na taj način izrazi svoje nezadovoljstvo. Djeca u prve dvije godine života istražuju na koje sve načine mogu izraziti svoju ljutnju. Sa oko osamnaest mjeseci većina djece počinje koristiti razrađeniji oblik nošenja s ljutnjom i agresivnim osjećajima. Djeca, umjesto da izražavaju ili prigušuju emocije kroz motorički

sustav, počinju stvarati predstave o tim osjećajima. Dijete počinje zamjenjivati misao i ideju svojim djelovanjem na način da se rita ili udara. Na taj način iskušava emocije, stvara predstavu koju kasnije može pretočiti u riječi ili u simboličkoj igri (Greenspan, 2003). Potpuno je normalno ponašanje da djeca grizu, guraju ili udaraju jedni druge ili svoje roditelje u dobi od dvije do tri godine. Na taj način pokazuju svoju frustraciju jer još uvijek ne znaju sve misli pretočiti u riječi i brzo upravljati malim mišićima koji potiču glasnice (Juul, 2018). Doba prkosa pojavljuje se na kraju treće godine života. U tom razdoblju dijete postaje svjesno svoga postojanja stoga počinje otkrivati sebe i isprobavati vlastitu volju i htijenje. Na prkos možemo gledati kao na djetetovo zatvaranje prema tuđoj volji. Uzroke takovog ponašanja možemo vidjeti u razvojnem napretku kojemu pripada i želja za samostalnosti (Rumpf, 2009). Česta je tuča u djece predškolske dobi. Ona kroz sukobe uče kako se snaći u odnosima s vršnjacima ili odraslom osobom (Živković, 2006). Normalno je da su djeca s tri godine frustrirana te da imaju promjene raspoloženja. U toj dobi djeca sve žele ispitati i isprobati, a nailaze na vlastita ograničenja (Juul, 2018). Agresivno ponašanje smanjuje se u djece između treće i pete godine života što zapravo ima veze s dječjim moralnim i govornim razvojem. Normalni i česti su napadi bijesa kod djece do četvrte godine. Kasnije javljanje takvog ponašanja ukazuje na moguće emocionalne probleme u razvoju (Živković, 2006). Prvorodenac pretrpi veliki gubitak kada se u obitelji rodi drugo dijete. U tom trenutku sve što je imalo samo za sebe treba dijeliti. Normalno je da se bori za svoju poziciju i svoje mjesto. Česte su svađe među braćom i sestrama, ali one prestaju u pubertetu. Ova vrsta agresije je neka vrsta natjecanja, ali i znak ljubavi koji braći i sestrama pomaže izgraditi cjeloživotni odnos (Juul, 2018).

Napadaj bijesa u ranom djetinjstvu

Napadi bijesa normalna su pojava kod svakog djeteta kako piše autorica Živković (2006). Mogu se definirati kao načini na koji djeca reagiraju kada su pod snažnom emocijom. U tom razdoblju života još uvijek nisu sposobna reagirati na način koji je prihvatljiv okolini pa reagiraju na način da lupaju nogama, vrište ili bacaju stvari. Između prvog i sedmog mjeseca života javljaju se prve reakcije bijesa. Djeca reagiraju na taj način kada osjete tjelesnu nelagodu, kada su željna pažnje te za vrijeme hranjenja ili odlaska na spavanje. U tom trenutku mogu izgledati kao da su van kontrole, ali to je normalno dječje ponašanje. Napadi bijesa obično prestaju do četvrte godine, a gotovo su prisutna kod sve djece u dobi od jedne do tri godine (Živković, 2006).

Agresivnost kao „normalno“ ponašanje

Mnoge situacije u životu mogu pobuditi poriv za agresivnim ponašanjem. To može biti neki osjećaj koji nije ugodan, podiže krvni tlak, ubrzava puls. Kada takve osjećaje usmjeravamo prema van, drugi mogu primijetiti po našoj mimici, gestikulaciji, glasnoći ili tonu (Rumpf, 2009). Agresivno ponašanje u djece je normalno i ima čestu pojavu. Više od polovice socijalnih interakcija među djecom od dvanaest do osamnaest mjeseci smatra se sukobom ili ima nasilno prekidanje. Takva ponašanja su nužna kako bi djeca mogla razviti i naučiti socijalne strategije koje će im pomoći u budućnosti da se izборе za svoja prava ili riješe socijalne konflikte. Tijekom razvoja mijenjaju se oblici i uzroci agresivnosti (Essau i Conradt, 2006). Naravno, agresivno ponašanje je funkcionalno u nekim situacijama. Postoji razlika između agresivnog ponašanja koje je funkcionalno i onoga koje se smatra „abnormalnim“ ili „zabrinjavajućim“ ponašanjem. Abnormalno agresivno ponašanje razlikuje se od funkcionalnog agresivnog ponašanja prema vrsti agresivnosti, prema učestalosti, jačini i dužini trajanja. Također, razlikuje se ako značajno odstupa od onoga što se smatra razvojno očekivanim za djecu te dobi ili spola, ako ometa različite aspekte razvoja djeteta te ako štetno utječe na ponašanje ili imovinu drugih (Živković, 2006).

Agresivnost i strah

U knjizi *Vikati, udarati, uništavati*, Rumpf (2009) piše o povezanosti između osjećaja ugroženosti osnovnih životnih interesa, straha i agresije. Erich Fromm (1976, prema Rumpf, 2009) smatra da je strah značajan izvor agresije, što bi značilo da su strah i agresija usko povezani. Tipični strahovi koji se javljaju u djece su strah od napuštanja, strah od neuvažavanja koji dovodi do straha od podređenosti. Strah od napuštanja pojavljuje se u djece koja nisu stekla sigurnu privrženost sa svojim roditeljima ili skrbnicima te su zbog toga uznemirena u novoj okolini. Djeca koja su razvila nesigurnu privrženost nemaju sigurnost i povezanost u roditeljsku skrb i u strahu su kada je riječ o prihvaćanju okoline. Svaki čovjek teži da bude prihvaćen pa tako i djeca. Djeca žele priznanje svojih roditelja o njihovoj vrijednosti te potvrdu da su voljeni. Iz tog razloga treba biti pažljiv u interakciji s djecom kako ono ne bi stvorilo negativno mišljenje o sebi samome ili kako se ne bi osjećalo manje vrijedno. Također, važno je spomenuti strah koji se javlja kod djeteta nakon što na svijet dođe brat ili sestra. Često se javlja agresija prema majci jer u pozadini stoji strah djeteta da ono sada ima manje značenje za majku nego ranije. Strahove djece treba ozbiljno shvatiti. Moguće je da dijete reagira agresivno ili je nemirno zbog straha od gubitka pažnje i ljubavi (Rumpf, 2009).

Iskustva roditelja s agresivnosti djeteta vrtićke dobi

Agresivna djeca koja se ne pridržavaju pravila koja su postavili roditelji češće budu tjelesno kažnjavana, nego što im razgovorom bude objašnjeno kako bi se trebala ponašati (Živković, 2006). To nije najbolji način rješavanja takvog ponašanja jer to djeci stvara još veći stres i frustraciju što izaziva agresivne reakcije (Rumpf, 2009). Noćna mora svakog roditelja je „disfunkcionalno dijete“ jer se osjećaju pod velikim pritiskom u takvim situacijama. Osjećaji srama i krivnje su jaki te roditelji odlučuju patiti u svoja četiri zida kao da su oni nešto krivi po pitanju toga (Juul, 2018). Međutim, takva ponašanja su normalna. Postoje brojni primjeri agresivnog ponašanja u knjigama. U nastavku će biti prikazano nekoliko primjera.

Primjeri agresivnosti iz knjiga

U primjeru iz knjige *Vikati, udarati, uništavati* (Rumpf, 2009) riječ je o djetetu do godine dana. Majka je nosila dijete u naručju tako da je ono gledalo majci preko ramena. Gledalo je tatu i smiješilo mu se. Otac se također smješкао svojoj kćeri, međutim, dijete je najednom zamahnulo rukama i udarilo oca po licu. Nije bio bolan udarac, ali se čuo pljesak. Dijete je vrištalo od zadovoljstva zbog nove igre koju je izmislilo te ponovno zamahuje rukama. U ovom primjeru nije riječ o agresivnom ponašanju, nego o istraživačkom ponašanju (Rumpf, 2009).

Drugi primjer, koji može izgledati kao primjer agresivnog ponašanja je također iz knjige *Vikati, udarati, uništavati* (Rumpf, 2009). Djevojčica je zajedno s roditeljima šetala. U jednom trenutku je odbila krenuti za roditeljima. Roditelji su joj objašnjavali kako moraju ići dalje, ali su joj dali mogućnost da ako ona ne želi ići s njima, ostane sama na tom mjestu. Roditelji su se držali onoga što su joj rekli te su krenuli dalje. U tom trenu djevojčica ostaje stajati na mjestu i plakati. Roditelji je gledaju s njoj nevidljivog mjesta i čekaju da se smiri. To ne traje dugo, djevojčica odluči potražiti roditelje i krenuti za njima (Rumpf, 2009).

Treći primjer, je iz knjige *Agresivnost! Nov i opasan tabu?* (Juul, 2018) Roditelji su pozvani u vrtić svoje kćeri zbog agresivnog ponašanja. Njihova djevojčica je prošli tjedan dva puta ugrizla drugu djevojčicu. Roditelji su zabrinuti jer njihova kćer inače nema takve reakcije. Uputili su njihovu djevojčicu psihologu. U ovakvim situacijama roditelji znaju biti zabrinuti, ali sasvim je normalno da dijete u dobi od dvije do tri godine imaju takve reakcije (Juul, 2018).

Još jedan primjer o dvogodišnjoj djevojčici, je iz knjige *Agresivnost! Nov i opasan tabu?* (Juul, 2018). Djevojčica svojim malim šakama udara mamu jer je frustrirana jer je ne razumije, a u isto vrijeme viče „Glupa mama!“. Naravno, djevojčica izgovara te riječi, ali nije svjesna njihovog stvarnog značenja i ne misli tako. Optimalna reakcija majke u tom trenutku je da uhvati djevojčicu za glavu, pogleda je ravno u oči i srdačno kaže: „Ajme, ajme što si ljuta. Kad bih barem znala što se toliko uzrujalo. Možeš li mi reći?“. Majka je u tom trenutku svojim stavom djevojčici dala do znanja da je tu za nju (Juul, 2018).

Savjeti roditeljima, prevencija i pomoć

Za dobru procjenu roditeljima je li njihovo dijete agresivno ili nije dobro je postaviti sljedeća pitanja: *Nanos li dijete takvim ponašanjem štetu sebi, drugoj djeci i odraslima?*, *Ugrožava li sebe drugu djecu ili odrasle?* i *Uništava li prostor i materijalne stvari?* Ukoliko je odgovor na ova pitanja potvrđan te ako dijete kod roditelja izaziva jake negativne emocije kao što je ljutnja, riječ je o agresivnom ponašanju (Živković, 2006). Također, sve dok su djetetovi roditelji voljni analizirati svoja uvjerenja o faktorima koji doprinose zabrinjavajućim obrascima ponašanja velika je vjerojatnost da će doći do razumijevanja razloga djetetove neprikladne reakcije na probleme i frustraciju te na samom kraju i preveniranju takvih ponašanja. Pitanja koja si roditelji mogu postaviti za promišljanje o tome su koje vještine nedostaju djetetu i koja mu je očekivanja teško ispuniti (Greene, 2023). Ne postoji jedna strategija ili jedan recept koji nam govori kako izaći na kraj s agresivnosti. Međutim, moguće je stvoriti okvirne uvjete ili uvježbati načine ponašanja koji mogu smanjiti agresivnost u djece. Preventivnim strategijama može se smanjiti ili ograničiti nasilje. Aktivnosti za unapređivanje odgoja u obitelji su aktivnosti razvoja obitelji, savjetovanja u općim pitanjima odgoja i razvoja te obiteljsko slobodno vrijeme i obiteljska razonoda. Nositelji javne pomoći za mlade, uredi za javnu skrb o mladima i odbori za pomoć mladima će ponuditi pomoć s ovakvim aktivnostima svim obiteljima koji pomoć i zatraže (Rumpf, 2009). Roditelji su odgovorni za kvalitetu odnosa. Djeca ne preuzimaju odgovornost, ali mogu dati sve od sebe kako bi surađivala. Važne reakcije odraslih prema djeci koja su agresivnija je izdvojiti vrijeme za razgovor, pokazati interes, znatiželju te pomoći u raspoznavanju emocija. U komunikaciji s djecom treba jasno reći kakvo ponašanje ne volimo i što želimo, ali ispitati što dovodi do takvog ponašanja (Juul, 2018). Rješavanju problema ne pogoduju prisile, naljepnice, grđenje, propovijedi, ignoriranje, oduzimanje povlastica, slanje djeteta u sobu ili lupanje po stražnjici (Greene, 2023). Osoba se na svaki način brani od neugodnih emocija, koje prijete da postanu vrlo intenzivne,

preplavljujuće, jer ih nije naučio rabiti kao signal, odnosno ne procesuirao emocije dok njihov intenzitet nije postao prevelik (Bilić, 2014). Doba prkosa za roditelje zna biti veoma opterećujuće, ali važno je zbog djeteta ostati strpljiv i pun razumijevanja jer je to djetetu važan period. U ovom razdoblju dijete počinje izgrađivati svoju savjest, uči o onome što je dobro, a što loše. Također, ispituje svoje granice mogućnosti. Dijete traži odgovore starijih što se smije, a što ne uz objašnjenje. Na roditeljima je da bez upotrebe agresivnosti dijete nauči njegovim granicama i prihvatljivom ponašanju. Roditeljska odgovornost je pružiti pomoć u orijentaciji djece, postaviti jasne granice, omogućiti prepirke kako bi djeca mogla razviti samostalnost i savjest te razliku između onoga što je dobro, a što loše (Rumpf, 2009). Djeci su potrebni odrasli. Ono uči govoriti u razgovoru s drugima, uči hodati hodajući, a voziti bicikl vozeći bicikl. Svako agresivno ili destruktivno ponašanje treba protumačiti kao poziv u pomoć. Ne možemo od djece očekivati da budu elokventni te da izraze riječima kako se osjećaju. Njihov način komunikacije je da nam pokažu jer su jedino tim načinom komunikacije ovladali. Greška je zabraniti agresivne emocije i sve što smatramo agresivnim ili nasilnim ponašanjem. Moramo biti svjesni da se tako neće spriječiti besmisleno, nemotivirano nasilje kojeg se opravdano tako bojimo. Svako je dijete puno više od njegovog ponašanja i problema. Odrastati u okruženju koje prihvaća emocije djeteta, djetetu pomaže u izgradnji samopoštovanja. Ljudi s izgrađenim samopoštovanjem uglavnom nemaju problem s agresivnošću (Juul, 2018). Dječji vrtić i škola imaju veliku funkciju u oblikovanju ličnosti te veliki utjecaj na odgoj djece. Stoga obitelj, vrtići i škole trebaju zajedno surađivati i međusobno si pomagati. Na taj način osiguravaju djeci sigurnu okolinu za učenje te primjer. Također, lokalna zajednica ima veliki utjecaj i veliku odgovornost u razvoju mladih jer bi trebala brinuti oko organizacije sadržaja. Svi su odgovorni za odgoj djece, a ne samo roditelji i obitelj (Rumpf, 2009).

Sigurna privrženost

John Bowlby i Mary Ainsworth razvili su teoriju privrženosti (prema Smojver Ažić, 2020). Teorija privrženosti koristi se u objašnjavanju različitih psiholoških procesa i odnosa s djetetu bliskim osobama. Proces započinje neposredno nakon rođenja. Razlikuju se četiri stila privrženosti: 1. sigurni, 2. nesigurno ambivalentni, 3. nesigurno izbjegavajući i 4. dezorganizirani stil (Smojver Ažić, 2020). Ovdje će se pobliže objasniti sigurna privrženost jer je ona povezana s preveniranjem agresivnog ponašanja djeteta. Bowlby (1969, prema Koštić, 2017) navodi kako je privrženost snažna emocionalna veza pojedinca s drugim njemu bliskim osobama. Sigurna privrženost je temelj razvoja pozitivnih razvojnih ishoda, a odnosi se na

pouzdan odnos između majke i djeteta koji će novorođenčetu omogućiti zadovoljenje fizičkih potreba i napredovanje djeteta. Djeca kojoj je formiran stabilan unutarnji radni model spremna su za nova životna iskustva i promjene (Smojver Ažić, 2020). Sigurna privrženost se izgrađuje u odnosu s majkom tj. u odnosu s djetetu bliskom osobom na način da majke koriste interakciju kao način rješavanja konflikata, pokazuju emocionalno razumijevanje i socijalne kompetencije. Takav način omogućuje djetetu povjerenje u odnosu na roditelje (Koštić, 2017). Povjerenje u djetetove sposobnosti koje su vidljive u roditeljskom stavu imaju utjecaj na djetetov razvoj. Za razvoj zdravog samopouzdanja djeteta važno je posvetiti puno pažnje i vremena te pristupiti s nježnošću. Također, za djecu je važno poticanje (slobodne igre, interesa, istraživanja, povjerenja i hrabrenje djeteta), vođenje (postavljanja granica, pomaganja i davanja primjera kao model po kojem dijete uči) i mir. Miroljubivo ophođenje prema svakom čovjeku, poštivanje i briga o prirodnim dobrima, također, jedan je od načina učenja po modelu, primjeru odraslih (Rumpf, 2009). Nadalje, važno je dopustiti djeci da se osjećaju vrijednima. Svaki čovjek teži da u očima drugoga bude vrijedan pa tako i djeca. Zbog toga roditelji trebaju biti otvoreni i spremni prihvatiti što im dijete nudi. Između roditelja i djece važna je suradnja, a do nje dolazi samo ako se djeca osjećaju vrijednima i prihvaćenima. S takvim osjećajima neće se bojati u nekim situacijama žrtvovati svoj osobni integritet u korist suradnje (Juul, 2018).

Istraživanja Ainswort (1969) i Bowlbya (1969) pokazala su da djeca koja su u ranom djetinjstvu bez pažnje bliskih osoba ne razvijaju osjećaj privrženosti te često imaju psihološke traume. Razvijanje osjećaja privrženosti važno je kako bi dijete stvorilo potrebu za socijalnom pažnjom koja je kasnije važna u dobi kada dijete ima krizu identiteta (Fulgosi, 1997 prema Koštić, 2017).

Emocije i empatija

Autorice Petričević i Marić (2022) navode kako dijete uči o emocijama kroz cijelo djetinjstvo, a najviše u obiteljskom okruženju. Odrasli uče djecu prepoznati i razumjeti svoje osjećaje i osjećaje drugih. Konstruktivne i podržavajuće reakcije roditelja su poticanje djeteta na izražavanje vlastitih emocija, usmjeravanje na emocije i rješavanje problema (Petričević i Marić, 2022). O reakcijama roditelja na djetetovu ljutnju govori i Goldberg (2022). Djeca sve više pokazuju znakove stresa i uznemirenosti, a o svojoj ljutni mogu govoriti ako se osjećaju povezano i shvaćeno od strane roditelja. U suprotnom, ako se djeca osjećaju nepovezano i neshvaćeno moguće je da reagiraju agresivno. Najprije je važno da roditelji budu smireni i da prihvate djetetov osjećaj ljutnje, a ne da na njihovu ljutnju reagiraju bijesno, uplašeno ili

kaznom jer to potiče još veći osjećaj ljutnje kod djece te na samom kraju i agresivnost. Takve reakcije roditelja uskraćuju priliku da pomognu svom djetetu te da se dijete osjeća povezano i shvaćeno (Goldberg, 2022). Razvoj djetetova zdravog samopoštovanja moguće je jedino uz osjećaj da je vrijedno i voljeno (Juul, 2018). Od treće do pete godine života dijete treba iskusiti empatiju od roditelja koji se brinu o njemu, treba iskusiti vlastite emocije i izraziti ih u okolini koja prihvaća sve njegove emocije. Također, dijete bi od roditelja trebalo doživjeti širok raspon emocionalnih reakcija te naučiti razumijevati svoje i roditeljske emocije (Juul, 2018). Važno je da dijete nauči upravljati svojim emocijama na društveno prihvatljiv način.

Pet koraka

U knjizi *Agresivnost! Nov i opasan tabu?*, autor Juul (2018), navodi pet koraka kojih se roditelji mogu pridržavati kako bi došlo do promjene u vlastitoj perspektivi i ponašanju kada je riječ o agresivnom ili nasilnom djetetu koje govori ili ima razvijen vokabular te može verbalizirati kako se osjeća. Prvi korak je razgovor s djetetom. Ulazeći u razgovor potrebna je otvorenost prema djetetu koje treba nešto važno reći i ne imati unaprijed razvijene predrasude, mišljenje, stavove i ciljeve. Razgovor će biti uspješan ako obje strane saznaju nešto novo. Drugi korak je djeci pokazati interes da stvarno postoji želja za razgovorom s njima. Nije potrebno postavljati puno pitanja ili prisiljavati na razgovor, dovoljno je dati djetetu do znanja da smo primijetili njegovo ponašanje te da smo voljni pomoći. Treći korak jest znatiželja: odrasli trebaju djetetu pokazati iskreno zanimanje. Nakon što dijete ispriča, poželjno je prepričati mu što smo čuli i razumjeli, a njegovo će lice potvrditi ili opovrgnuti naše mišljenje. Četvrti korak je raspoznavanje, a to bi značilo vidjeti perspektivu drugoga. Prići djetetu, ako je tužno, ljuto, nesretno, shrvano te ga pokušati pitati zašto se tako osjeća. Kako bi ga utješili, treba otvoriti svoje srce i potražiti lijepu riječ, a izbjegavati ustaljene društvene fraze poput „sve će biti u redu“. Posljednji, peti korak je osobna povratna informacija. Ona uključuje govor tijela i verbalni jezik. Zapravo, uključuje sve ono što stvarno osjećamo u tom trenutku. Poželjno je izbjegavati rečenice koje počinju s „ti“. Ovih pet koraka pomažu u stvaranju prijateljskog odnosa s djetetom. Agresivna i nasilna djeca se često boje ne samo zbog posljedica svog ponašanja već i zbog okolnosti u kojima žive. Zato je važno stvaranje okruženja u kojem se djeca neće bojati izražavati emocije i u kojima im se pomaže da svoje emocije razumiju i (samo)reguliraju.

Tri mogućnosti

Autor knjige *Eksplozivno dijete* (Greene, 2023) navodi tri mogućnosti rješavanja problema te ih dijeli u plan A, plan B i plan C. Plan A je jednostrano rješavanje problema. Tim planom se ne postiže puno. Problemi se ne rješavaju na dugoročne staze već samo u tom trenutku. U tom slučaju ne postoji dogovor između djeteta i roditelja već roditelj postavlja granice i očekivanja koje dijete treba slijediti. Plan B podrazumijeva suradnju. Postoje tri koraka kako bi se postigla suradnja, a to su 1. empatija, 2. definiranje briga odraslog pojedinca i 3. korak poziva. Prvi korak uključuje prikupljanje informacija od djeteta kako bi ga se bolje razumjelo što mu otežava ispunjenje određenog očekivanja. Reflektivno slušanje može uvelike pomoći pri ostvarenju empatije. Za djetetom se ponovi ono što je već reklo te se postavljaju dodatna pitanja zbog lakšeg razumijevanja. U drugom koraku roditelj uključuje priopćavanje svojih briga ili shvaćanje problema, zašto je ispunjavanje očekivanja važno. U trećem koraku dolazi do suradnje roditelja i djeteta kako bi iznašli rješenje koje je realistično i na obostrano zadovoljstvo. Naposljetku plan C uključuje ostavljanje privremeno problema po strani. Probleme treba rješavati jedan po jedan počevši od onih koji se smatraju prioritetnijima.

CILJ ISTRAŽIVANJA I ISTRAŽIVAČKA PITANJA

Većina prijašnjih istraživanja o agresivnom ponašanju djece bila je usmjerena na povezanost između roditeljskog ponašanja i agresivnog ponašanja djece, no manje se zna o tome kako se osjećaju i postupaju roditelji djece s agresivnim ponašanjem, odnosno ponašanjem koje nije u skladu s postavljenim očekivanjima te kako oni opisuju agresivna ponašanja djece. Kako je za odgojiteljsku profesiju važno razumjeti i biti podrška, ne samo djeci već i roditeljima djece koja pokazuju agresivna ponašanja, cilj ovog istraživanja bio je ispitati na koji način roditelji doživljavaju agresivno ponašanje svog djeteta te kako ga opisuju. U okviru cilja ovog istraživanja postavljena su dva istraživačka pitanja:

- 1. Kako roditelji opisuju agresivno ponašanje s obzirom na dob djece?*
- 2. Kako roditelji opisuju vlastite doživljaje povezane s agresivnim ponašanjem djece?*

METODA

Kako bi se odgovorilo na postavljena istraživačka pitanja primijenjeno je kvalitativno istraživanje. Primjeri roditeljskih opisa agresivnog ponašanja djece i vlastitih doživljaja tih ponašanja preuzeti su s internet foruma pretraživanjem osobnih iskustava roditelja. Prilikom pretraživanja roditeljskih iskustava korištene su sljedeće ključne riječi: *agresivno ponašanje djece vrtičke dobi*, *agresija kod djece* te *neprihvatljivo ponašanje djeteta*. Na osnovi pretraživanja ključnih riječi izdvojena je stranica na kojima se nalaze opisana iskustva roditelja o agresivnom ponašanju djece. Prilikom izbora roditeljskih iskustava za analizu kriterij je bio da iskustva odgovaraju na postavljena istraživačka pitanja. Svi odabrani roditeljski navodi bili su anonimni (pod različitim nadimcima i korisničkim imenima). Obrađena su po četiri primjera za svaku od šest kategorija dobi djece: u prvoj kategoriji prikazana su iskustva roditelja koji imaju djecu starosti u prvoj godini, druga skupina sadrži iskustva roditelja s djecom starosti od dvije godine života, trećoj kategoriji pripadaju iskustva roditelja s djecom starosti od tri godine života, četvrta skupina broji iskustva roditelja s djecom starosti od četiri godine, u petoj kategoriji nalaze se iskustva u susretu s djecom starosti od pet godina te naposljetku u šestoj kategoriji iskustva onih roditelja koji imaju djecu starosti od šest godina života. To čini ukupni uzorak od dvadeset i četiri roditeljska navoda tj. iskustva koji su korišteni kao jedinice za analizu sadržaja (Milas, 2009). Sva roditeljska iskustva koja su analizirana u ovom radu prikazana su u Prilogu 1 na kraju rada pod rednim brojevima od 1 do 24.

Opis uzorka

Sva roditeljska iskustva preuzeta su s internetske stranice *Cybermed* (<https://www.cybermed.hr/>) na kojoj se osim agresivnog ponašanja može pronaći i niz drugih problema s kojima se ljudi susreću. Uzorak u ovom istraživanju čine roditelji koji traže pomoć zbog agresivnog ponašanja svoje djece. Glavnina tih uzoraka su žene tj. majke ($n = 19$), a manji broj su muškarci tj. očevi ($n = 3$) ili se predstavljaju kao roditelji ($n = 2$). Na stranici *Cybermed* koriste se šifrirana imena što znači da se ne može otkriti identitet i da su osobe anonimne.

REZULTATI

Analizom sadržaja izdvojeni su kodovi (kategorije) za roditeljske opise ponašanja po dobi djece odnosno kodovi za roditeljske opise vlastitih doživljaja vezanih uz agresivno ponašanje djece. Kodovima su pridruženi pripadajući citati. U nastavku rada prikazane su tablice od 1 do 6 u kojima su na najjednostavniji način prikazani rezultati analize po dobi djece.

Tablica 1. Prikaz kategorija (kodova) ponašanja djeteta i opisa doživljaja roditelja s pripadajućim citatima za dijete u dobi od 1. godine

Dob djeteta: 1. godina *	
Ponašanje djeteta	Roditeljski doživljaj
Kod: Agresivnost prema mami i baki (nezadovoljstvo)	Kod: Osjećaj nemoći
Citat: „To je inače postao problem, iz čista mira ili <u>ako joj se nešto ne dopusti</u> krene bacanje glavom, plakanje ili ugrize, štipa.“	Citat: „Ovo je sad prevršilo mjeru, jer ne znam više kako se postaviti prema tome. Vikanjem <i>ne to boli</i> ne pomaže, grize i baku i štipa kad joj nije po volji ili kad nije u centru pažnje. Probali smo lijepo da se to ne smije, ignorirati ali ne prestaje.“
Kod: Agresivnost prema roditeljima i drugoj djeci	Kod: Osjećaj nemoći
Citat: „Postao je agresivniji i iskazuje poteškoće sa spavanjem. Budi se tijekom noći, silazi s kreveta, ne želi se vratiti, vrišti kada ga se pokuša vratiti... Također, udara s predmetima (igračkama), grub je prema drugoj djeci i nama...“	Citat: „Ponekad je lakše, nekad odmah zaspi, ponekad je noćna mora. Na sličnu poteškoću je upozorila i teta u vrtiću. Do sada u vrtiću nije bilo problema. Općenito, teškoće počinju sa ženinim povratkom iz bolnice. Molimo za pomoć!“
Kod: Agresivnost prema mami i prema sebi	Kod: Osjećaj nemoći
Citat: „Pokazuje izrazite oblike destruktivnosti i autoagresije i agresije. Gladi me po kosi i onda me ničim izazvan počupa.“	Citat: „Molim vas za pomoć kako da se postavim prema takvom djetetu i ja i tete u vrtiću?!“
Kod: Agresivnost prema drugima (nezadovoljstvo)	Kod: Osjećaj nemoći
Citat: „ <u>Na svaku situaciju u kojoj nije zadovoljna</u> reagira agresijom i groznim vikanjem. Radi se o onako usputnom lupanju rukom, ili čupanju, ili štipkanju.“	Citat: „Ono što je meni posebno ružno i neprihvatljivo je ta agresivnost. Zapravo vam se javljam jer nisam sigurna kako postupiti u tim trenucima. Ono što muž i ja prakticiramo je momentalno odvajanje od te situacije, ponavljanje xy puta kako je to ružno, stavljanje na minutu-dvije na "hlađenje", i ponavljamo joj da mora reći <i>oprosti</i> .“

*Primjeri roditeljskih iskustava od 1 do 4 u Prilogu 1.

Tablica 2. Prikaz kodova ponašanja djeteta i opisa doživljaja roditelja s pripadajućim citatima za dijete u dobi od 2. godine

Dob djeteta: 2. godine*

Ponašanje djeteta	Roditeljski doživljaj
Kod: Agresivnost prema drugoj djeci u vrtiću	Kod: Osjećaj nemoći i nerazumijevanje uzroka
Citat: „Iskazuje agresiju prema drugoj djeci, a posebno je izražena po dolasku u vrtić. Moj mali prijateljicu ugrize ili udari, ali to se dešava i <u>bez nekog povoda</u> .“	Citat: „Ponekad smo ga kaznili po guzi, ali od toga smo odustali. Ne znam što drugo možemo niti koji su njegovi razlozi za takvo ponašanje, pomislili smo da se možda ne radi o ljubomori, ali više nemamo ideje.“
Kod: Agresivnost prema roditeljima	Kod: Osjećaj nemoći, iscrpljenosti i nerazumijevanje uzroka
Citat: „Sve učestalije agresivno ponašanje. To se ne događa samo <u>kada ne može dobiti ono što želi</u> već <u>ponekad i iz čistog mira</u> se zaleti prema meni ili tati i lupi nas.“	Citat: „Pokušali smo sa kaznom, micanjem omiljenih igračkaka, sprječavanja udarca tako da mu zablokiramo ruku, plakanjem da nas boli, vikanjem... Stvarno smo na izmaku snaga i nemamo više rješenja. Kako da se postavim i šta bi bilo najbolje za mog sina?“
Kod: Agresivno ponašanje prema djeci i odraslima	Kod: Osjećaj nemoći i nerazumijevanje uzroka
Citat: „Totalno se zaigra i pusti van kontrole pa počne bacati igračke iz sve snage, ili sa stola počne <u>iz čista mira</u> rušiti sve igračke, kao divlji, ali onda naravno neće to podignuti samo kaže NE! Isto tako u parku mlađu djecu lupa i gura prste u oči, gura... Jer i nas odrasle zna mlatnuti sa nekom igračkom što nimalo nije ugodno!!!“	Citat: „Javljam Vam se s namjerom da mi pomognete i date smjernice kako se ponašati kao roditelj. Ne znam kako da se postavim u takvim situacijama; dali biti strog, primiti ga i zapovjediti da pospremi igračke ili mirno mu objasniti da ne može to raditi i da uz moju pomoć pospremi igračke? Stvarno bi mi jako značilo da me malo usmjerite!“
Kod: Agresivnost prema mami (nezadovoljstvo)	Kod: Osjećaj nemoći
Citat: „Počeo me udarati <u>svaki put kada bi mu nešto onemogućila</u> , na svako moje NE, njemu poleti ruka. Agresivnost pokazuje <u>isključivo prema meni, mami. Kada mu ne dozvolim da nešto napravi</u> (penjanje na stolicu, lupanje po tanjuru...).“	Citat: „Uvijek objasnim zašto se to ne smije, ali ne pomaže. Probala sam i razgovorom i ignoriranjem i stavljanjem na stolicu za hlađenje kao jedan oblik kazne, ali ništa ne djeluju. Probala sam i ja udarit njega nakon što on udari mene kako bi shvatio da to zaista boli, ali on ne prestaje... ja sam jedina u kući koja i vikne na njega, ali me poslušat neće nikako. Ne znam kako se postaviti, a da bude djelotvorno, molim Vas savjet.“

*Primjeri roditeljskih iskustava od 5 do 8 u prilogu 1.

Tablica 3. Prikaz kodova ponašanja djeteta i opisa doživljaja roditelja s pripadajućim citatima za dijete u dobi od 3. godine

Dob djeteta: 3. godine*

Ponašanje djeteta	Roditeljski doživljaj
Kod: Agresivnost prema mami	Kod: Osjećaj nemoći i iscrpljenosti
Citat: „Baca igračke, stalno se svađa, tuče i to najviše mene.“	Citat: „Probali smo i s kaznama (ne gledanjem crtića, uzimanjem igračaka, ima svoj stolac za kaznu), ali ništa ne pomaže. Vrišti, plače po pola sata i nakon sat vremena opet napravi istu stvar zbog koje je bio u kazni. Više ne znamo na koji način pristupiti prema njemu jer kako se god ponašali on je imamo osjećaj sve gori. Molim Vas za savjet i pomoć.“
Kod: Agresivnost prema mami (nezadovoljstvo)	Kod: Osjećaj nemoći i zbuđenosti
Citat: „Trenutno se jako inati, više, tuče se i slabo sluša. Kad bi ga zamolila da pokupi igračke, jednostavno odgovori neću, a na inzistiranju plače, više, razbacuje oko sebe, ali na kraju pokupi uz prijetnju kaznom.“	Citat: „Kad mu nešto pokušavam objasniti npr. "nemoj me udarati to boli" on kaže „dobro neću“ i ponovi to u vrlo kratkom vremenu. Imam osjećaj da me uopće ne sluša kad razgovaramo. Ne znam da li griješimo negdje u odgoju.“
Kod: Agresivnost prema drugima (nezadovoljstvo)	Kod: Osjećaj nemoći
Citat: „Kada ne dobije nešto što želi, često se odmah baca na pod, toliko vrišti, lupa, udara sve tko mu priđe.“	Citat: „Ne znamo više kako mu prići ili ga smiriti. Pa me interesira kako postupiti u tim trenucima?“
Kod: Agresivnost prema drugoj djeci	Kod: Osjećaj zabrinutosti
Citat: „Ugrizla jednu curicu u grupi s kojom se i inače igra i voli ju. Gura drugu djecu, udari, baca pijesak na njih kada su u pješčaniku.“	Citat: „Ja sam puno već pričala s V., zaista se trudim, puno vremena provodim s njom, dan joj je uvijek ispunjen, ja vidim da je malo živahnija i da manje sluša, ali se nas dvije uvijek na kraju dogovorimo. Ovo njezino ponašanje kako mi je prezentirano od strane vrtiće pa i moje svekrve me jako zabrinulo. Trebam li ju voditi kod stručnjaka ili se mogu nadati da je nekakva faza i da će proći. Ne znam sve mi to tako grozno zvuči.“

*Primjeri roditeljskih iskustava od 9 do 12 u Prilogu 1.

Tablica 4. Prikaz kodova ponašanja djeteta i opisa doživljaja roditelja s pripadajućim citatima za dijete u dobi od 4. godine

Dob djeteta: 4. godine*	
Ponašanje djeteta	Roditeljski doživljaj
Kod: Agresivnost prema drugoj djeci	Kod: Osjećaj nemoći i iscrpljenosti
Citat: „Počela je tući drugu djecu kad je krenula u jaslice. Njena agresivnost se i dalje nastavlja. Gdje god odemo dogodi nam se neugodno situacija, u parku, na trampolinu, udari i djecu naših prijatelja. Uglavnom je to guranje, štipanje, grebanje, ponekad zna i ugristi.“	Citat: „Nema šta nismo pokušali...od svakodnevnih razgovora i dogovora s njom da to nije lijepo, da to više neće raditi (to nas je izmorilo jer bez obzira koliko pričamo ona za par sati napravi isto) pa smo probali s kaznama. Jednostavno suprug i ja ne znamo šta napraviti. Kako da pokušamo "iskorijeniti" tu njenu agresivnost?“
Kod: Agresivnost prema roditeljima i drugoj djeci (nezadovoljstvo)	Kod: Osjećaj nemoći
Citat: „Brine me to što <u>u situacijama koje se njemu ne dopadaju, kada inzistiram na postavljenoj granici</u> - reagira ljutnjom, ali i monologom koji nerijetko uključuje rečenice kako ne voli, mamu, tatu ni brata, <i>glupa mama, glupi tata, bljak mama, bljak tata, odselit će se na planet, najbolje je da umre</i> , laže kako je tukao curice u vrtiću i takve različite izrazito negativističke izjave kojima želi povrijediti, zatvara se u sobu i lupa vratima, udara u zid, krene čak i mene udariti...“	Citat: „Šokira me koliko u tim trenucima moja riječ ništa ne znači i bez poštovanja prema roditelju govori i radi što mu padne na pamet. Kasnije, kada se smiri, porazgovaram s njim. U odgoju se maksimalno ponašam prema uputama stručnjaka, uvijek sam se informirala o tome kako odgajati međutim ne sviđa mi se ponekad rezultat. kako ga usmjeravati i kako djelovati na njegova razmišljanja i emocionalne reakcije. Kako kriznim situacijama prekinuti taj tsunami emocija i groznih ponašanja?“
Kod: Agresivnost prema mami i drugoj djeci (nezadovoljstvo)	Kod: Osjećaj zabrinutosti i nemoći
Citat: „ <u>Kada nešto nije po njegovom</u> (vrijeme spavanja, ručka, kada se igra sa sestričnom - podjela igračaka) jako se razljuti, pocrveni, počne vrištati i govori ružne riječi.“	Citat: „Molim Vas ponoć i savjet oko problema s izljevima bijesa. Uglavnom jako agresivne riječi, što me najviše i brine od svega. Ne znamo kako se postaviti u takvim situacijama. <u>Stavimo ga u kaznu, ali to često pogorša stvar</u> . S njim oduvijek puno razgovaramo i mislim da se puno bavimo s njim.“
Kod: Agresivnost prema mami (nezadovoljstvo)	Kod: Osjećaj nemoći i zbuđenosti
Citat: „Pa <u>ako ja bas iziritiran</u> , zna me i udariti i ugristi. U odnosu s djecom uopće nije agresivan, agresiju ima samo prema meni, što mene boli. <u>Često je nezadovoljan</u> , hranom, pa mjestom gdje idemo i sl. Počeo je bježati, po principu kao da se igra. I ne shvaća da je to opasno, on se smije dok mu objašnjavam.“	Citat: „Nekad sam pred zidom i pitam se kako da riješim sve te probleme, a opet u nekim momentima se pitam kako tako mali ipak shvati neke stvari. Za sve njegove ispade, imam razumijevanja. Vrlo rijetko reagiram ljutnjom, ali se bojim da griješim, da ću mu dati poruku da može da radi sta hoće, a da ću ja uvijek sve mirno prihvaćati. Ja ovo sve prihvaćam kao dio odrastanja, ne ljutim se, uglavnom mirno reagiram i objašnjavam, ali ne znam koliko je to dobar put jer vidim da zato sve te ispade olako shvaća. Gdje je granica? Kako se kažnjava četverogodišnjak?“

*Primjeri roditeljskih iskustava od 13 do 16 u Prilogu 1.

Tablica 5. Prikaz kodova ponašanja djeteta i opisa doživljaja roditelja s pripadajućim citatima za dijete u dobi od 5. godina

Dob djeteta: 5. godina*

Ponašanje djeteta	Roditeljski doživljaj
Kod: Agresivnost prema odraslima i drugoj djeci (nezadovoljstvo) Citat: „Zna biti dosta nepristojan i nekulturan (ne želi pozdraviti starije, govori neprimjerene riječi i sl.). U društvu voli biti dominantan, <u>želi da ga svi slijede i igraju po njegovim pravilima</u> . Ako to ne žele, ljuti se, govori ružne riječi i svađa se s drugima. Ne želi dijeliti svoje igračke s drugom djecom.“	Kod: Osjećaj nemoći Citat: „Suprug i ja se trudimo i ukazujemo mu na poželjna i nepoželjna ponašanja no on nas ne sluša i vrlo brzo mijenja temu razgovora. Ne znam kako se postaviti da ga usmjerim na pravi put.“
Kod: Agresivnost prema mami (nezadovoljstvo) Citat: „ <u>Ako mu nešto zabranim</u> tu počinje problem, baca stvari po kući i meni naređuje da ih kupim, tuče me, grebe, govori mi grube riječi i sl. Počela uskraćivat neke stvari. to dovodi do bacanja po podu u dućanu.“	Kod: Osjećaj nemoći, iscrpljenosti i zabrinutosti Citat: „Sve pokušavam mirnim tonom, bez batina jer smatram da agresiva potiče agresivu ali i dalje sam pred zidom. Sve češće se slomim i briznem u nekontrolirani plač od nemoći....osjećam da negdje griješim jer znam da dijete nije nikad takvo bez razloga.“
Kod: Agresivnost prema mami i baki Citat: „Agresivna je naj više prema mami a onda i baki dok spram mene nije. Tada galami, baca stvari, svađa se i hoće i udariti i takva ju nervoza uhvati da se uplašim da će si nešto napraviti.“	Kod: Osjećaj straha i zabrinutosti Citat: „Nikada joj nismo nametali neka ograničenja i dosta je samostalna, brzo uči i shvaća neke stvari za koje sam mislio da djeca njene dobi ne shvaćaju a to su primijetili i drugi koji drže da je "posebna". Obično ju uspijem smiriti lijepim riječima i mirnim tonom. Molim vas savjet što poduzeti da se ta njena agresija zaustavi?“
Kod: Agresivnost prema drugoj djeci (nezadovoljstvo) Citat: „U vrtiću je često znao tući drugu djecu, kad bi poželio neku igračku uzeo bi je bez pitanja (jer <u>nije ni znao pitati</u>). Prije se znao bacati na pod, sada to više ne radi, međutim <u>ako mu nešto nije po volji</u> vrišti, i što god mu tete naredi on govori neću, iako često napravi to što mu kažu, ali "mora reći neću".“	Kod: Osjećaj zabrinutosti Citat: „U vrtiću i doma nakon neposluha ide u kaznu (odvajanjem na stolicu ili u sobu-doma). Ne znam zašto to radi, inače živimo u skladnoj obitelji, suprug, ja i seka od 6,5 godina.“

*Primjeri roditeljskih iskustava od 17 do 20 u Prilogu 1.

Tablica 6. Prikaz kodova ponašanja djeteta i opisa doživljaja roditelja s pripadajućim citatima za dijete u dobi od 6. godina

Dob djeteta: 6. godina*

Ponašanje djeteta	Roditeljski doživljaj
Kod: Agresivnost prema roditeljima i drugoj djeci (nezadovoljstvo)	Kod: Osjećaj nemoći
Citat: „Mlađi svakim danom i mjesecom polako pokazivao razne oblike agresivnosti. <u>Ako ne dobije tog trenutka što poželi</u> počne vrištati, udarat me i nazivat me pogrđnim imenima. u posljednja tri mjeseca je mlađi sin počeo pokazivati strašnu agresivnost prema svemu, prema nama, prema bratu... ništa mu nije zanimljivo... Sve mu je dosadno. Vrišti za svaku sitnicu.“	Citat: „Pričala sam s njim svakodnevno, tete u vrtiću također...no to je sve bilo kratkog vijeka. Njegov neposluh se najviše manifestirao kad sam ja bila u blizini. Pročitala sam sve stručne literature za djecu na hrvatskom tržištu, primijenila puno toga kod njega no bez ikakvog efekta. Ja i suprug više ne znamo što ćemo s njim, čak sam ga ja htjela odvesti psihijatru zato što to ponekad ne mogu ni psihički ni fizički izdržati... Molim ako možete mi što hitnije odgovoriti da nekako nastavimo sa normalnim životom!“
Kod: Agresivnost prema drugima i sebi (nezadovoljstvo)	Kod: Osjećaj nemoći
Citat: „Uglavnom nema problema <u>dok se od njega ne traži da radi nešto što njemu u tom trenutku ne odgovara</u> , npr. da pospremi igračke, obuče pidžamu za spavanje, sudjeluje u nekim aktivnostima i sl. Tada počne galamiti, ljutiti s, protestirati uglavnom glasno i jasno riječima i kaže zašto nešto ne želi raditi). Ponekad u svome negodovanju reagira i agresivno, udari dijete do sebe, nekoga tko ga je naljutio ili čak i samog sebe ako nešto ne uspije napraviti kako je on zamislio.“	Citat: „Inače trudimo se poticati njegova samopouzdanje, poticati ga da ne odustane ako mu nešto ne ide iz prve, puno razgovaramo s njime ali što se te agresivnosti tiče nikao to ne uspijevamo riješiti. Suprug smatra da pretjerujem i da stvaram nepotreban problem ali dosta često primijetim da reagira neprimjerno i agresivno. Razgovarali smo puno o osjećajima, pokušali dogovorom, dogovorenim nagradama za lijepo ponašanje i ukidanjem povlastica za loše, ali jedan dan je sve super a drugi opet po starom. Molim Vas za preporuku neke radionice, knjiga ili da možda posjetimo psihologa.“
Kod: Agresivnost prema mami (nezadovoljstvo)	Kod: Osjećaj zabrinutosti i straha
Citat: „Već dulje vrijeme pokazuje agresivno ponašanje <u>kada nije onako kako on želi</u> , na način da mi počinje lupati nogama o stvari, počinje skakati i urlikati. Inače je stalno nemiran, teško može biti na jednom mjestu. Ne zna se lijepo igrati već samo nasilno.“	Citat: „Kako da ga smirim, jer ne pomaže ni razgovor jer strah me je da tu agresivnost i ludovanje pokazuje mlađem bratu a nekada ga i lupi u toj agresivnosti. Da li da krenem na terapije sa njim jer moram ga pripremiti za školu za godinu dana?“
Kod: Agresivnost prema tati i drugoj djeci (nezadovoljstvo)	Kod: Osjećaj nemoći i iscrpljenosti
Citat: „Sve što mlađi brat uzme, odmah ona njemu uzima, onda stalno viče po kući, toliko da je i maleni već počeo vrištati čim ju vidi, nekad kad se zaigra kad prestane počne bacat i uništavati igračke, mlađe od sebe (susjedice) tjera doma i želi im naređivati. Tati zna reći <u>kad joj nešto nije po volji</u> da je glup i meni govori da sam zločesta.“	Citat: „Možda zvučim nikako ali ona je sve suprotno sto je u vrtiću hvale ja vise ne znam sto ću s njom i kako se postaviti prema takvom djetetu? Nije prošlo dana a da to dijete ne place ili cendra, a meni su već živci pri kraju jer toliko se trudim i razgovaram i crtam s njom i pokušavam se igrati pa da kroz igru nekako doprem do nje.“

*Primjeri roditeljskih iskustava od 21 do 24 u Prilogu 1.

Iz primjera koji su navedeni u tablici možemo iščitati da su djeca u dobi od jedne godine svoju agresiju (prema opisu roditelja na forumima) manifestirala na način da štipaju, bacaju i udaraju s predmetima, viču, zabacuju glavom te iskazuju nezadovoljstvo prema roditeljima, drugim bliskim osobama i drugoj djeci. Djeca u dobi od dvije godine grizu, udaraju, bacaju igračke, ruše, divljaju ili govore *ne*. Također, njihovo agresivno ponašanje najčešće je kada im roditelji nešto zabrane ili onemoguće, to jest postavljaju granice. Ponašanje trogodišnje djece specifično je po ispitivanju granica te se ogleda kroz nepoštivanje roditeljskih naredbi. Najčešća ponašanja su učestalo plakanje, vikanje, izazivanje tuča ili pravljenje nereda. Djeca u dobi od četiri godine imaju slična ponašanja kao i djeca mlađe dobi, a to je: štipanje, grebanje, guranje, griženje, bježanje ili vrijeđanje. Za djecu ove dobi specifično je izražavanje negativnih izjava kada nešto nije po njihovoj volji. U dobi s pet godina djeca iz primjera svoju agresivnost pokazuju na način da su nepristojni prema drugima, nerasploženi za dijeljenje svojih stvari te počinju naređivati i svađati se s drugima. Ponašanja koja se pojavljuju u djece sa šest godina su agresivnost kada ne dobiju ono što žele u određenom trenutku ili kada se nešto od njih traži da naprave. Svoje negodovanje pokazuju vikanjem, udaranjem ili vrijeđanjem, a ponekad je agresivnost usmjerena prema sebi.

Doživljaji roditelja na neprihvatljiva ponašanja djece bez obzira na dob su većinom jednaki. Iz anonimnih roditeljskih navoda može se vidjeti da se oni obraćaju navedenim internetskim portalima u nadi da će dobiti odgovore ili savjete vezane uz agresivno ponašanje svoje djece jer do tada nisu pronašli učinkovite načine nošenja s tim problemom. Sve metode kojima su pokušali spriječiti agresivno ponašanje djece nisu imale učinka te bi se neprihvatljivo ponašanje djece nastavilo. Roditelji pokazuju nemoć, zabrinutost, zbunjenost ili strah. Postavljaju pitanja poput *kako se nositi s takvim ponašanjem, kako reagirati, što im je činiti?* Traže pomoć jer su pokušali mnogim načinima i metodama spriječiti nepoželjna ponašanja svoje djece. Koristili su metode poput razgovora, ignoriranja, kazni ili zabrana. Nakon korištenih metoda zabrinuti su i pitaju se *jesu postupili na ispravan način te jesu li svojim postupcima pogriješili u odgoju djeteta i potaknuli da se nepoželjno ponašanje nastavi*. Također, jedno od pitanja je *trebaju li potražiti stručnjake* kao što su psiholozi ili terapeuti kako bi iskorijenili agresiju.

RASPRAVA

Cilj ovog istraživanja bio je ispitati kako roditelji opisuju agresivno ponašanje s obzirom na dob djece te kako opisuju vlastite doživljaje povezane s agresivnim ponašanjem djece. U tu svrhu korišten je kvalitativni pristup analize sadržaja iskustava roditelja s internetskih foruma. U današnje vrijeme ljudi koriste internet za mnoge stvari, a najviše od svega kako bi komunicirali jedni s drugima. Također, dijele svoje probleme i iskustva na raznim stranicama traže ljude koji imaju slične probleme, traže rješenja i savjete za te probleme. *Cybermed* je korisna internetska stranica na kojoj ljudi postavljaju i raspituju se o svemu što ih muči, a odgovore na pitanja dobivaju od stručnjaka. Osjećaju se slobodno opisati svoj problem te ga opisuju iscrpno i vjerodostojno jer je otvorena mogućnost anonimne registracije. Roditelji koji su postavili svoja iskustva na internetsku stranicu pisali su o agresivnosti svoje djece. Izabrani su primjeri roditelja koji su opsežno pisali o tom problemu kako bi mogli odgovoriti na postavljena istraživačka pitanja. Djeca o kojima pišu roditelji imaju od jedne do šest godina.

Analiza iskustava kvalitativnim pristupom pokazala se korisnom. Utvrđeno je da su agresivne reakcije prisutne u svim dobnim uzrastima djece od jedne do šest godina. Iz primjera se može primijetiti da je manifestacija agresivnosti kod djece do treće godine jednaka, a drugačije se manifestira kod starije djece, a to se podudara i sa podacima iz literature. U literaturi je navedeno kako je u potpunosti normalno da djeca u dobi do tri godine svoju frustraciju pokazuju na način da grizu ili udaraju jedni druge ili svoje roditelje zbog frustracije jer ne znaju sve misli pretočiti u riječi (Juul, 2018). Djeca u dobi od četiri godine počinju prkositi. Prema Rumpfu (2009) dijete počinje biti svjesno sebe te se počinje otkrivati i isprobavati vlastitu volju i htijenje. U djece predškolske dobi česta je tuča te oni kroz sukobe s drugima uče kako se snaći u odnosima (Živković, 2006). Vidljivo je i na primjerima kako djeca te dobi kroz komunikaciju i izražavanje vlastitog stava žele doći do određenog cilja. U tim godinama djeca su prema Eriksonu u psihosocijalnom stadiju inicijative nasuprot krivnji (Fulgosi 1997 prema Koštić, 2017). Djeca počinju preuzimati odgovornost u igri te je očekivano da dolazi do sukoba i neslaganja u mišljenju.

Roditelji vjerodostojno opisuju sva neprimjerena ponašanja djece. Iz primjera možemo uočiti da se većinom osjećaju nemoćno ili zabrinuto. Uspoređujući ispovijesti s literaturom možemo uočiti kako djeca imaju očekivana ponašanja za svoju dob, no roditeljska je zabrinutost opravdana kada se ponašanje ponavlja kroz duži vremenski period, kada postoji bojazan da dijete ozlijedi sebe ili druge i kada roditeljske metode i postupci ne dovode do rezultata u smislu

dječjeg poželjnog ponašanja. Roditelji traže pomoć od stručnjaka na internetu prije nego su se savjetovali s odgojiteljima. Pomoć im može pružiti i odgojitelj, a ako je situacija zahtjevnija i stručnjak tj. psiholog. Nadalje, dio roditelja piše da ne znaju koji je uzrok agresivnog ponašanja djeteta ili da znaju uzrok, ali ne znaju kako postupiti tom problemu. Roditelji u knjigama mogu pronaći kako se djeca ponašaju, ali malo se piše o tome kako bi se trebalo postaviti prema djeci s neprimjerenim ponašanjem. Novija literatura daje smjernice i savjete roditeljima gdje se zapravo može uočiti kako se radi na tom nedostatku. Roditelji ne znaju na koji način se nositi s nepoželjnim ponašanjima djece, „nađu se pred zidom“. Dio roditelja pokušao je problem riješiti kaznom, ali se ta metoda nije pokazala učinkovita. Goldberg (2022) govori upravo kako reagiranje na djetetovo nepoželjno ponašanjem ljutnjom, bijesom ili kaznom potiče još veći osjećaj ljutnje kod djeteta. Dijete je važno razumjeti i smireno prihvatiti ponašanje. Savjeti koje autori navode za rješavanje problema su empatija te razgovor. Razgovorom se najprije treba pronaći uzrok kako bi mogli djelovati. Međutim, iz primjera je vidljivo kako su neki roditelji pokušali razgovarati sa svojom djecom, ali nije došlo do promjene. Autor knjige *Eksplozivno dijete* (Greene, 2023) navodi kako probleme u ponašanju najprije treba razmotriti kako bi se bolje razumjelo dijete, a tek onda razgovarati. Važno je prihvatiti djetetovo ponašanje te se prema njemu odnositi kao prema pozivu u pomoć. Isto tako, ako postoji više problema treba ih posložiti prema prioritetima, a tek onda poduzimati promjene. Djeca s neprimjerenim ponašanjem često nisu u mogućnosti zadovoljiti zahtjevima jer im određene teškoće to onemogućuju. Moguće je da djeca imaju teškoće s regulacijom vlastitih osjećaja, teško uobličavaju brige, potrebe ili misli u riječi, teško odstupaju od pravila ili rutina, teško se nose s nepredvidivošću, višeznačnošću, nesigurnošću, novinama, teško odstupaju od izvorne ideje, plana ili rješenja, teško se prilagođavaju promjenama planova ili novim pravilima i mnoge druge poteškoće (Greene, 2023). U ovim situacijama roditelji su najviše potrebni svojoj djeci. Trebaju pomoći djetetu prepoznati, imenovati te upravljati emocijom.

Roditelji nisu uvijek vješti u postavljanju granica što se može vidjeti iz primjera. Postoje i situacije i kojima reakcije roditelja nisu usklađene. Majka reagira na jedan način, a otac na drugi pa je dijete u tim trenucima zbunjeno. Brazelton (2002 prema Koštić, 2017) navodi kako se na taj način u djeteta razvija nepovjerenje.

U nekim se prikazanim primjerima može vidjeti da djeca osim agresivnog ponašanja pokazuju i neke druge poteškoće poput poteškoća sa spavanjem. To ukazuje na to da doživljavaju stres i da je agresivno ponašanje jedna od mogućih reakcija na stresne situacije. Također, vidljivo je iz primjera da je obitelj prolazila kroz neke veće životne promjene

(primjerice, preseljenje, smrt u obitelji, rođenje brata ili sestre i slično) što je moglo potaknuti neke od dječjih reakcija. Juul (2018) piše o tome kako prvorođenac pretrpi veliki gubitak kada se u obitelji rodi drugo dijete jer u tom trenu sve što je imao za sebe sada mora dijeliti s drugim, ali takvo ponašanje obično prestaje u pubertetu. Važno je pokušati sagledati cjelovitu sliku i bolje razumjeti uzroke djetetovog ponašanja. Bolje razumijevanje uzroka ponašanja djece pomaže u učinkovitom postupanju prema djeci koja pokazuju nepoželjna ponašanja.

Ograničenje ovog istraživanja je što su uzimani primjeri samo s jedne internetske stranice i to po četiri primjera za svaku kategoriju što predstavlja mali uzorak. Rezultati bi bili vjerodostojniji da su uzimani s više stranica po više primjera te jednak broj primjera majki i očeva koji opisuju ponašanje dječaka i djevojčica. Također, analizirani su primjeri koji su bili dostupni pa je analizirana samo djelomična slika problematike, a nije bilo moguće postavljanje potpitanja (kao, primjerice, u kvalitativnoj metodi intervjua) u cilju boljeg razumijevanja šire slike. Dodatno, na odabranom portalu *Cybermed* obraćali su se roditelji koji su imali izraženih problema sa agresivnim ponašanjem djece što predstavlja ograničenje jer ne mora dati pravu sliku o ponašanju djece s obzirom na dob koja možda također pokazuju neka agresivna ponašanja, ali na drugačiji način ili slabijeg intenziteta. Ipak, unatoč ograničenjima, ovo istraživanje dalo je značajne uvide o različitim načinima agresivnog ponašanja djece s obzirom na dob i perspektivu roditelja čija se djeca ponašaju agresivno.

ZAKLJUČAK

Istraživanje agresivnosti djece iz perspektive roditelja važno je za bolje razumijevanje roditelja, ali i djece koja ispoljavaju agresivno ponašanje. Većina radova vezana uz agresivno ponašanje djece proučavala je povezanost roditeljskih ponašanja i agresivnog ponašanja djece, a manje se zna o roditeljskim doživljajima agresivnog ponašanja svoje djece. Stoga je cilj ovoga istraživanja bio istražiti kako roditelji opisuju agresivno ponašanje djece te na koji način ga oni doživljavaju. Provedeno je kvalitativno istraživanje roditeljskih iskustava pretraživanjem foruma na internetu. Rezultati su pokazali da se agresivno ponašanje pojavljuje u svim dobnim kategorijama, ali na drugačije načine. Roditelji svih uzrasta djece su zbunjeni i osjećaju se nemoćno te pokazuju da ne znaju najbolje načine kako reagirati na pojavu agresivnog ponašanja djece. Međutim, spremni su tražiti pomoć i otvoreni su za savjete. Agresivnost u ponašanju je normalna pojava odrastanja te se pojavljuje u svim dobnim uzrastima djece. Manifestacija agresivnog ponašanja se razlikuje prema uzrastu. Djeca na frustracije reagiraju agresivnim ponašanjima jer se još uvijek uče na koje načine mogu pokazati svoje negodovanje. Roditelji i odgojitelji su ključni u takvim trenucima jer dijete od njih očekuje da im pokaže na koje sve načine mogu djelovati i pokazati okolini ako im nešto nije po volji. Djeca traže razumijevanje i potrebni su im roditelji kako bi im pomogli. Agresivnost djece trebao bi biti „znak“ kako nešto nije u redu. U takvim trenucima važno je ostati smiren, prihvatiti dijete, pokazati mu razumijevanje te mu na samom kraju i pomoći. Roditelji često ne znaju na koje načine pomoći te traže savjete u knjigama ili od stručnjaka. U novijoj literaturi možemo pronaći razne načine kako se nositi s neprihvatljivim ponašanjem djeteta. U tome se vidi napredak društva. Agresivnost više nije „tabu tema“ već se o agresivnosti počinje otvoreno pričati. Odgojitelji, kao profesionalci, bi trebali znati na koje načine biti podrška roditeljima koji imaju iskustva s agresivnim ponašanjem djeteta, trebali bi razumjeti dijete, a potom i roditelje. Dobri partnerski odnosi roditelja i odgojitelja bi mogli uvelike olakšati objema stranama, a najviše djeci. Djeca, kada se ponašaju agresivno, najviše trebaju odrasle.

LITERATURA

- Američka psihijatrijska udruga (2014). *DSM-5 Dijagnostički i statistički priručnik za duševne poremećaje*. Naklada Slap.
- Beck, R. C. (2003). *Motivacija: teorija i načela*. Naklada Slap
- Bilić, V. (2014). Sram kao „okidač“ za nasilje. U V. Rudan, D. Marčinko i suradnici (Ur.). *Od nasilja do dijaloga* (str. 60-67). Medicinska naklada.
- Brajša-Žganec, A. (2003). *Dijete i obitelj: emocionalni i socijalni razvoj*. Naklada Slap.
- Bulić, H. (2020). *Agresivnost kod predškolske djece*. Završni rad. Sveučilište u Splitu, Filozofski fakultet.
- Essau, C. A. i Conradt, J. (2006). *Agresivnost u djece i mladeži*. Naklada Slap.
- Goldberg, T. (2022). Working with parents of violent children. How to communicate when anger takes over. *Psychology Today*. Preuzeto s: <https://www.psychologytoday.com/intl/blog/the-holding-environment/202211/working-parents-violent-children>
- Green, R. W. (2023). *Eksplozivno dijete*. Naklada Egmont d.o.o.
- Greenspan, S. I. (2003). *Vještine igrališta; Razumijevanje emocionalnog života djeteta školske dobi*. Ostvarenje d.o.o.
- Jakovljević M. (2014). Ljudska priroda, patnja i agresivnost iz različitih perspektiva: kreativna i destruktivna agresivnost. U V. Rudan, D. Marčinko i suradnici (Ur.). *Od nasilja do dijaloga* (str. 34-43). Medicinska naklada.
- Juul, J. (2018). *Agresivnost! Nov i opasan tabu?; Vodič za bolje razumijevanje agresivne djece i mladih*. Harfa d.o.o.
- Koštić, I. (2017). *Psihosocijalni razvoj djeteta prema Ericksonu*. Završni rad. Sveučilište Jurja Dobrile u Puli, Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti.
- Milas, G. (2009). *Istraživačke metode u psihologiji i drugim društvenim znanostima* (Drugo izdanje). Naklada Slap.
- Petričević, E. i Marić, M. (2022). Reakcije roditelja na negativne emocije djece: uloga roditeljske emocionalne regulacije i samoeфикаsnosti. U: D. Velički i M. Dumančić (Ur.),

Suvremene teme u odgoju i obrazovanju – STOO 2 In memoriam prof. emer. dr. sc. Milan Matijević – Zbornik radova, broj rada: 35. Preuzeto s: <https://hub.ufzg.hr/books/zbornikbook-of-proceedings-stoo2/page/reakcije-roditelja-na-negativne-emocije-djece-uloga-roditeljske-emocionalne-regulacije-i-samoefikasnosti>

Rajhvan, L. (2004). *Povezanost agresivnosti i sociometrijskog statusa srednjoškolca*. Diplomski rad. Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet, Odsjek za psihologiju.

Rumpf, J. (2009). *Vikati, udarati, uništavati; Kako postupati s agresivnom djecom*. Naklada Slap.

Smojver Ažić, S. (2020). Teorijski i empirijski opis privrženosti U S. Tatalović Vorkapić (ur.), *Psihologija privrženosti i prilagodba u dječjem vrtiću: Psihologija dobrobiti djece*, 1, str. 21-58. Izdavač: Sveučilište u Rijeci, Učiteljski fakultet Sveučilišta u Rijeci.

Vasta, R., Haith, M. M. i Miller, S. A. (1997). *Dječja psihologija: moderna znanost*. Naklada Slap.

Vlastelica, M. (2014). Agresija i acting out. U V. Rudan, D. Marčinko i suradnici (Ur.). *Od nasilja do dijaloga* (str. 68-77). Medicinska naklada.

Živković, Ž. (2006). *Agresivnost kod djece*. Tempo d.o.o.

PRILOG 1

Prikaz odabranih primjera roditeljskih iskustava koji su korišteni za analizu sadržaja u okviru ovog završnog rada.

Svi su prikazani primjeri preuzeti s web stranice <https://www.cybermed.hr/> (Pristupljeno: 27. ožujka 2023.)

Primjer 1

Poštovani,

Imam curicu od 17 mj. Od početka doji, zaspri uz dojenje navečer, preko dana jedno dnevno spavanje počeo je biti problem, odbija spavati a spava joj se trlja oči, zijeva razdražljiva je. Nikad nije zaspala sama, uvijek se morali nunati, ili uz dojenje. Spava sa mnom u krevetu, jer sisa kroz noć i tako se ponovno uspava. Dnevno spavanje je počelo tako da odbija, vrišti, place ako ju se nosi i pokazuje da želi leći u krevet sa mnom i dojiti, jer se tako uspavljuje ali je to postala sad igra ili ne znam sto jer nakon toga krene na pod igrati se ili ostane ležati smije se pa me udara nogama, štipa...

To je inače postao problem, iz čista mira ili ako joj se nešto ne dopusti krene bacanje glavom, plakanje ili ugrize, štipa. Prije se to događalo mislim zbog zubića, ali je prestalo. Ovo je sad prevršilo mjeru, jer ne znam vise kako se postaviti prema tome. Vikanjem *ne to boli* ne pomaže, grize i baku i štipa kad joj nije po volji ili kad nije u centru pažnje. Probali smo lijepo da se to ne smije, ignorirati, ali ne prestaje. Još ne ide u vrtić, ali ju planiram upisati radi socijalizacije pa me sve strah da li će i tamo gristi, štipati druge.

Primjer 2

Sin, ima 22 mjeseca, starije dijete, unazad 2 tjedna od kada se žena vratila iz rodilišta, promijenio je ponašanje. Postao je agresivniji i iskazuje poteškoće sa spavanjem. Budi se tijekom noći, silazi s kreveta, ne želi se vratiti, vrišti kada ga se pokuša vratiti... Općenito, dosta vremena i napora treba da ga se uspava. Iste teškoće prisutne su i kod popodnevnog spavanja. Teškoće variraju od dana do dana. Ponekad je lakše, nekad odmah zaspri, ponekad je noćna mora. Na sličnu poteškoću je upozorila i teta u vrtiću. Do sada u vrtiću nije bilo problema. Općenito, teškoće počinju sa ženinim povratkom iz bolnice. Također, udara s predmetima (igračkama), grub je prema drugoj djeci i nama... Molimo za pomoć!

Primjer 3

Majka sam djeteta od nepune dvije godine koji pokazuje izrazite oblike destruktivnosti i autoagresije i agresije. Iako je izuzetno napredan u motorici, sada je počeo pokazivati i jako napredovanje u govoru, ponavljanju pjesmica sa vjerodostojnom melodijom (riječi su mu još izmiješane s njegovim jezikom i onim koji mi koristimo), zna brojati do pet sa prepoznavanjem da su tri prstića a ne jedan ili neki drugi broj. Ali istovremeno jako je agresivan prema drugima i sebi. Najviše nastradaju djeca koja ga se boje, i za njega nema kazne ili neke druge mjere koje bi on uvažio kao *ne* i *to se ne smije*. Jako je umiljat ali i tada zna nekontrolirano izbaciti neki oblik agresije (npr. gladi me po kosi i onda me ničim izazvan počupa).

Molim vas za pomoć kako da se postavim prema takvom djetetu i ja i tete u vrtiću?!

Primjer 4

Poštovani!

Na početku bih vam zaželjela sve najbolje u Novoj 2014.!

Mama sam djevojčice koja će za mjesec dana napuniti dvije godine. Iznimno je društveno i veselo dijete, jako voli djecu i želi sudjelovati u igri. Međutim, u posljednje vrijeme, možda u zadnjih mjesec dana, na svaku situaciju u kojoj nije zadovoljna reagira agresijom i groznim vikanjem. To zaista zvuči grozno, kao da se dogodilo ne znam što. Ono što je meni posebno ružno i neprihvatljivo je ta agresivnost. Radi se o onako usputnom lupanju rukom, ili čupanju, ili štipkanju. Nije to baš jako izraženo, ali npr. u tijeku igre ako ostane bez neke igračke jer joj netko uzme, ona automatski zamahne rukom prema tom drugom djetetu. Zapravo vam se javljam jer nisam sigurna kako postupiti u tim trenucima. Ono što muž i ja prakticiramo je momentalno odvajanje od te situacije, ponavljanje xy puta kako je to ružno, stavljanje na minutu-dvije na "hlađenje", i ponavljamo joj da mora reci oprost. Ona to i kaže, premda nakon sat-dva ako se nade opet u sličnoj situaciji-sve ispočetka. Čitala sam o tzv. terrible two fazi, o tantrumima ali čovjek valjda uvijek misli da će njega to zaobići. Zaista nije imala od koga vidjeti da se stvari rješavaju agresijom, ne ide u vrtić, veliki sam protivnik fizičkog kažnjavanja. Mnogi mi "savjetuju" da joj treba vratiti istom mjerom, premda sam ja protiv te metode i nisam ju nikad iskušala.

Molim vas, budite ljubazni i savjetujte me kako od nervozne dvogodišnjakinje ponovno dobiti natrag djevojčicu koje se ne boje druga dječica.

Hvala vam unaprijed na odgovoru!

Primjer 5

Poštovani,

imam sina od dvije godine koji iskazuje agresiju prema drugoj djeci, a posebno je izražena po dolasku u vrtić. Prvih nekoliko trenutaka nitko mu ne može prići da bi već nakon nekoliko trenutak bio kao da se ništa nije dogodilo što uglavnom traje do kraja dana prema onome što nam kažu tete. Inače izvan vrtića je to dosta manje osim prema djevojčici sa kojom je najbliskiji i koja ide sa njime u vrtić. Naše dvije obitelji se intenzivno družu i često provodimo vrijeme zajedno. Kada god su skupa nastaje strašna otimačina oko bilo koje predmeta, a to uglavnom završava tako da moj mali prijateljicu ugrize ili udari, ali to se dešava i bez nekog povoda. Ponekad smo ga kaznili po guzi, ali od toga smo odustali. Ne znam što drugo možemo niti koji su njegovi razlozi za takvo ponašanje, pomislili smo da se možda ne radi o ljubomori, ali više nemamo ideje.

Molim vas za neki savjet.

Primjer 6

Poštovanje!

Javljam Vam se kao zabrinuta mama jednog dvogodišnjaka. Naime u posljednjih par mjeseci počelo se događati sve učestalije agresivno ponašanje. To se ne događa samo kada ne može dobiti ono što želi već ponekad i iz čistog mira se zaleti prema meni ili tati i lupi nas. Pokušali smo sa kaznom, micanjem omiljenih igračaka, sprječavanja udarca tako da mu zablokiramo ruku, plakanjem da nas boli, vikanjem... stvarno smo na izmaku snaga i nemamo više rješenja. Ono što je možda bitno je da smo se preselili u drugu državu gdje nemamo bas puno prijatelja sa malenom djecom, no svakodnevno odlazimo u parkove i igraonice. Intenzivno ovakvo ponašanje je krenulo prije 2 mj. i od tada traje svakodnevno. Počelo je kada su se u našu zgradu doselili ljudi iz Hrvatske te smo se mi počeli družiti sa njima. Oni imaju sina od 5 godina koji je bio dosta agresivan prema njemu. Gurao ga je, uzimao igračke iz ruke, jednom čak ga je lupio nogom gdje je moj sin pao jako i rasjekao usnicu. Odmah da napomenem da sam se ja u tom trenutku postavila zaštitnički prema svome djetetu, no shvatila sam da to druženje nije dobro te se sa tim dečkićem ne družu mjesec dana, no njegovo ponašanje je ostalo nepromijenjeno. Sljedeći mj. imamo pregled koji se temelji na psihičkom i fizičkom razvoju djeteta te ću i tada popričati sa dr. kako da se postavim i šta bi bilo najbolje za mog sina.

Oprostite na dugom tekstu i hvala unaprijed na odgovoru.

Primjer 7

Poštovani,

Javljam Vam se s namjerom da mi pomognete i date smjernice kako se ponašati kao roditelj. Naime, moj sin u zadnje vrijeme je počeo biti jako neposlušan u situacijama kada smo u gostima ili kada je više od nas dva (mame i tate). Totalno se zaigra i pusti van kontrole pa počne bacati igračke iz sve snage, ili sa stola počne iz čista mira rušiti sve igračke, kao divlji, ali onda naravno neće to podignuti samo kaže NE! i jedino pokupi ako ga vratiš mirno na isto mjesto i uz moju pomoć pokupi sve stvari! Neka strogost ne dolazi nimalo u obzir! Onda je inat još veći! Isto tako u parku (od nedavno je u vrtiću pa se i tamo to događa!) mlađu djecu lupa i gura prste u oči, gura.... Ne znam kako da se postavim u takvim situacijama; dali biti strog, primiti ga i zapovijedati da pospremi igračke ili mirno mu objasniti da ne može to raditi i da uz moju pomoć pospremi igračke? Jer i nas odrasle zna mlatnuti sa nekom igračkom što nimalo nije ugodno!!! A onda prevrši svaku mjeru i odemo doma! Što sa lupanjem djece? Mogu mu govoriti da se to ne smije! Je li ima još koja metoda? Isto tako kad nije nešto po njegovom, ne svaki put, npr. kad idemo negdje a on si utuvi u glavu da ne želi, baca se po podu i dere iz petnih žila! Za jelo isto tako! Ne i ne! Neće nikako! Počeli smo sa odvikavanjem od pelena isto, možda ima i u tome neke poveznice? Jako moramo paziti kada ide na veliku nuždu jer je odnedavno prestao obavljati veliku nuždu u gaće, dođe mu potreba a on ju potisne! Prije je to obavljao svaki dan, a sada svaki drugi dan, rjeđe svaki dan! Eto ako Vas još nešto zanima u vezi ovog mog slučaja, pitajte jer stvarno bi mi jako značilo da me malo usmjerite!

Hvala unaprijed!

Primjer 8

Poštovani,

bila bih zahvalna na bilokakvom savjetu. Dijete ima 2,4 godine. Unazad 3 mjeseca počeo me udarati svaki put kada bi mu nešto onemogućila, na svako moje NE, njemu poleti ruka. Inače nije agresivan i vrlo je druželjubiv i prijateljski raspoložen prema drugoj djeci i odraslim osobama, a tu agresivnost pokazuje isključivo prema meni, mami. U vrtić ide već godinu dana i tete ga jako hvale, ako ga ostavim kod bake ili tete na sat- dva, toliko ga nahvale, kao da se ne radi o mojem djetetu. Ako mu bilo tko nešto zabrani, poslušna bez pogovora, ali mene nikako. Kada mu ne dozvolim da nešto napravi (penjanje na stolicu, lupanje po tanjuru...) uvijek objasnim zašto se to ne smije, ali ne pomaže. Probala sam i razgovorom i ignoriranjem i stavljanjem na stolicu za hlađenje kao jedan oblik kazne, ali ništa ne djeluje. On se svaki put ispriča i kaže oprostite što sam te udario jer mu kažem da sam tužna radi toga i kaže da više neće,

ali nakon pola sata sve ispočetka. Probala sam i ja udarit njega nakon sto on udari mene kako bi shvati da to zaista boli, ali on ne prestaje...Jako je vezan za mene i doslovno smo 24 sata zajedno jer ja ne radim, ja sam jedina u kući koja i vikne na njega, ali me poslušat neće nikako ne znam kako se postaviti, a da bude djelotvorno, molim Vas savjet, Unaprijed zahvaljujem.

Primjer 9

Pozdrav.

Imam sina starog 3 god. i 3 mjeseca. Od uvijek je bio jako vezan uz mene tj. više uz mene nego uz supruga. Uvijek je bio dobar i poslušan, ma dijete za poželjet. Ove godine u 2. mjesecu smo dobili drugo dijete. Od tada počinju naši problemi. Postao je neposlušan, inatljiv, neće jesti (iako je do nedavno sve jeo), baca igračke, stalno se svađa, tuče i to najviše mene. Prema bracu se ponaša lijepo-stalno ga grli, ljubi, svima govori o njemu. Ne pokazuje nikakve znakove ljubomore. Unazad kojih 2-3 tjedna je počeo stalno uzdisat (kao da mu fali zraka). Dosta često govori da je tužan i mene ispituje kako sam (svakih 15-20 min.). Probali smo i s kaznama (ne gledanjem crtića, uzimanjem igračkaka, ima svoj stolac za kaznu) ali ništa ne pomaže. Vrišti, plače po pola sata i nakon sat vremena opet napravi istu stvar zbog koje je bio u kazni. Nakon što se koliko toliko smiri od plača dosta često se onako uz prisiljeni smijeh pokušava umiliti. Da napomenem, braco je dosta "zahtjevno" dijete. Dosta plače jer ima grčeve. Trudimo se uključiti ga u sve ali je nezainteresiran. Meni dolazi mama pomoći s mlađim sinom (tata radi isključivo popodneve smjene) tako da dosta vremena i dalje provodim s njim. Bistro je dijete zna brojati do 50, zna brojeve i već neka slova. Pjesmice pamti nakon 2-3 slušanja. Igra se samo autićima, skoro ga ništa drugo ne zanima. Više ne znamo na koji način pristupiti prema njemu jer kako se god ponašali on je imamo osjećaj sve gori. Molim Vas za savjet i pomoć.

Unaprijed zahvaljujem. Lp

Primjer 10

Poštovana.

Moj sin ima tri i pol godine, bio je zlatno dijete do sada. Trenutno se jako inati, više, tuče se i slabo sluša. kad mu nešto pokušavam objasniti npr. "nemoj me udarati to boli " on kaže dobro neću i ponovi to u vrlo kratkom vremenu. Imam osjećaj da me uopće ne sluša kad razgovaramo. Ima dana kad možemo svukuda i svašta se igrati, ali većinom je najbolje da smo doma. Kad bi ga zamolila da pokupi igračke, jednostavno odgovori neću, a na inzistiranju plače, više, razbacuje oko sebe, ali na kraju pokupi uz prijetnju kaznom. Ne znam da li griješimo negdje u odgoju. A najveći nam je problem kakanje u gaće. Što se tiče mokrenja to uredno obavlja na

wc-u, ali kakanje nikako. Jednostavno odgovori da baš voli kakati u gaće, kakati će na wc kad bude veliki dečko. Ne znam što da radimo i da li je to normalno. Jako smo zabrinuti.

Unaprijed Vam zahvaljujem.

Primjer 11

Evo da se opet javim.

Sin ima 3 godine i 10 mjeseci, i jako mnogo je napredovao. Počeo je da sklapa i neke rečenice, svašta je naučio. Zna jako puno pjesmica i jako ih voli. Više je zainteresiran i za drugu djecu, prilazi im na igralištu, šuta loptu, baca, igra se sa pijeskom itd. Krenuo je i u vrtić. Međutim razlog zbog kojeg vam se javljam je sljedeći. Kada ne dobije nešto što želi, često se odmah baca na pod, toliko vrišti, lupa, udara sve tko mu priđe. npr. krenemo iz vrtića i igraonice, i on hoće da ponese neke igračke, i posto ne može, on toliko vrišti, plače, baca se po betonu, udara mene ili muža, tko je već tu, da ne znamo više kako mu prići ili ga smiriti. Pa me zanima kako postupiti u tim trenucima.

Puno pozdrava

Primjer 12

Poštovani, molim za pomoć.

Majka sam curice Vite stare 3 godine i 4 mjeseca. Od 1 godine i 7 mjeseci ide u jaslice a jesenas je krenula i mlađu skupinu u vrtiću, dvojezičnu. Sve je bilo u redu do prije mjesec dana, kada se počela agresivno ponašati, čak je i ugrizla jednu curicu u grupi s kojom se i inače igra i voli ju. tete kažu iz čista mira. Da uopće nije bilo povoda. Voli ići u vrtić, voli se igrati s djecom u skupini, ali mi nije jasno što se događa. Oduvijek je bila suosjećajna i nježna i sad se to sve promijenilo. Gura drugu djecu, udara, baca pijesak na njih kada su u pješčaniku. Kada je sa mnom vani to se ne događa, igra se s drugom djecom i sve bude u redu. Jedino u vrtiću, tako su mi rekly odgajateljice i da se promijenila na gore, da ne sluša i da ne poštuje pravila. Dječak s kojim se dosta igra u parku je vrlo agresivan, tuče sve oko sebe, Vitu je par puta ugrizao do krvi, ni njega nije nikada udarila niti mu je vratila, a kad ju pitam zašto ga malo ne opomene ona kaže ma neću mama on je mali. Vitina baka radi u vrtiću kao odgajateljica, to joj nije bio problem i odlično je prihvatila da je baka tu na poslu i stvarno nije bilo problema. Nema ni sada. No baka mi je poručila da suprug i ja zajedno s njom (bakom) moramo ozbiljno porazgovarati jer se Vita promijenila, ne sluša, maltretira drugu djecu itd. itd. Ja sam puno već pričala s Vitom, zaista se trudim, puno vremena provodim s njom, dan joj je uvijek ispunjen, ja vidim da je malo živahnija i da manje sluša, ali se nas dvije uvijek na kraju dogovorimo. Ovo

njezino ponašanje kako mi je prezentirano od strane vrtiće pa i moje svekrve me jako zabrinulo. Trebam li ju voditi kod stručnjaka ili se mogu nadati da je nekakva faza i da će proći. Ne znam sve mi to tako grozno zvuči...jasno mi je da se mijenja i razvija svoju svijest ali ne razumijem što se događa u vrtiću da se ona tako ponaša????

Hvala vam na odgovoru.

Zabrinuta mama.

Primjer 13

Poštovani,

imamo problem s našom curicom (4ipo godine) koja je agresivna. Pokušati ću ukratko sažeti što se događa. Počela je tući drugu djecu kad je krenula u jaslice, tete i mi smo pripisivali to adaptaciji. Kada je krenula u vrtić to se nastavilo pa su tete opet rekle promjena vrtića, djece - proći će je. Međutim njena agresivnost se i dalje nastavlja. Ali bitno je naglasiti da to nije vezano samo za vrtić nego gdje god odemo dogodi nam se neugodno situacija, u parku, na trampolinu, udari i djecu naših prijatelja. Uglavnom je to guranje, štipanje, grebanje, ponekad zna i ugristi. Nema šta nismo pokušali...od svakodnevnih razgovora i dogovora s njom da to nije lijepo, da to više neće raditi (to nas je izmorilo jer bez obzira koliko pričamo ona za par sati napravi isto) pa smo probali s kaznama (ne smije vani - što je za nju mislim najveća kazna jer je aktivno dijete). Jednostavno suprug i ja ne znamo šta napraviti. Ovu školsku godinu čak nije ni išla stalno u vrtić jer sam ja bila u drugom stanju pa je bila sa mnom kući, također kad je dobila brata (prema njemu je super) nismo je htjeli prva 3 mj. slati u vrtić da ne bi pomislila da je odbacujemo. I sad je opet krenula, prvi dan super, drugi dan teta kaže opet sve po starom, gura se, tuče, grebe. Kako da pokušamo "iskorijeniti" tu njenu agresivnost ? Zahvaljujem Vam na odgovoru.

Primjer 14

Poštovana,

Pišem zbog poteškoća u odgoju dječaka od 4,5 godine. Brine me to što u situacijama koje se njemu ne dopadaju, kada inzistiram na postavljenoj granici (npr. gasim tv nakon što je jedan crtić završio ili ga unesem u stan nakon što odbije poslušati da uđe) – reagira ljutnjom, ali i monologom koji nerijetko uključuje rečenice kako ne voli, mamu, tatu ni brata, glupa mama, glupi tata, bljak mama, bljak tata, odselit će se na planet, najbolje je da umre, laže kako je tukao curice u vrtiću i takve različite izrazito negativističke izjave kojima želi povrijediti, zatvara se u sobu i lupa vratima, udara u zid, krene čak i mene udariti... Jučer npr. pita mogu li ga ja voditi

u vrtić, ja kažem da ne mogu da moram na posao ranije od tate, što je njemu sve poznato, a njegov je odgovor – onda me nemoj voditi ni sutra ni nikada i nemoj doći nikada po mene i krene plakati, tjera me iz sobe itd... Kada mu za neko ponašanje priprijetimo, ako nastavi da će ostati bez neke beneficije - odgovara može - uzmi mi za cijeli život to! NE uspijevamo ga motivirati da skrene s te negativne putanje.. To nije uvijek tako, ima dana kada oduševljava poslušnošću, ali i trenutaka poput ovog kad ne znam kako postupiti. Zasada se najboljom tehnikom pokazalo ignoriranje, međutim nije mi ni rješenje da kada priča kako ne voli mamu tatu itd.. to prolazi. Šokira me koliko u tim trenucima moja riječ ništa ne znači i bez poštovanja prema roditelju govori i radi što mu padne na pamet. Kasnije, kada se smiri, porazgovaram s njim, obično kaže da se zezao. JA mu kažem da je bio ljut i da je to u redu, ali da se nema pravo ponašati tako i slične stvari i tada kada je smiren sve se možemo dogovoriti, ali kad je u svom bjesnilu ništa od toga ne pali dok se on ne ispuca. S jedne strane, u odgoju se maksimalno ponašam prema uputama stručnjaka, uvijek sam se informirala o tome kako odgajati međutim ne sviđa mi se ponekad rezultat. Moj studiozni pristup je podbacio, čini mi se. Uхватim se u razmišljanju da i moje dijete slično onome što nazivaju proizvodom modernog vremena – dijete bez poštovanja. Puno toga, vjerujem ima veze i sa ljubomorom zbog mlađeg dvogodišnjeg brata, a osim svega navedenog kod njega postoji i problem izrazite povodljivosti u društvu, ali i potpunog odsustva asertivnosti. Jednom prilikom su ga tukli dječaci u vrtiću, on nije ni zvao u pomoć niti se i na koji način zauzeo za sebe. Zatim im je morao obećati njima da neće reći teti i da će im biti prijatelj. Imam osjećaj da imamo izrazito kompleksno dijete. Tete ga u vrtiću hvale i sama sam svjesna da ima puno dobrih strana, ali me brine ono iz početka ovog posta. Djeluje mi kao mali depresivac koji kad se suoči s problemom pada i tone u blato. U obitelji imamo slučaj suicida, strah me je da moje dijete nije osoba koja bi u budućnosti mogla sličnim putem krenuti. I moje je pitanje kako ga usmjeravati i kako djelovati na njegova razmišljanja i emocionalne reakcije. Kako kriznim situacijama prekinuti taj tsunami emocija i groznih ponašanja?

Molila bih vas za pomoć i lijepo vas pozdravljam!

Primjer 15

Poštovana,

Molim Vas pomoć i savjet oko problema s izljevima bijesa mog četverogodišnjeg sina. U posljednje vrijeme, kada nešto nije po njegovom (vrijeme spavanja, ručka, kada se igra sa sestričnom - podjela igračaka) jako se razljuti, pocrveni, počne vrištati i govori ružne riječi. Ružne riječi su: budale, idioti, baciti ću vas u smeće, zakopati ću vas u smeće, pustiti ću struju

na vas, prepiliti ću vam glavu s motornom pilom... Uglavnom jako agresivne riječi, što me najviše i brine od svega. Ne znamo kako se postaviti u takvim situacijama. Stavimo ga u kaznu, ali to često pogorša stvar. S njim oduvijek puno razgovaramo i mislim da se puno bavimo s njim. Ide u vrtić, ali s obzirom na česte viroze i probleme s dišnim sustavom, puno ga čuvaju i baka i djed koji s njim imaju beskrajno strpljenje. Moram napomenuti da je od prvog dana dosta zahtjevno dijete, s čime smo se mi nekada lakše, a nekada teže nosili. Vrlo rano je progovorio i dosta rano je bio vrlo aktivan motorički. Ako zanemarimo izljeve bijesa, veselo je i otvoreno dijete. Puno komunicira, prilazi drugoj djeci, voli biti u centru pažnje. Igra se, zadubi se u neku igru - kocke, bojanje, autići. Molim Vas savjet oko ovih izljeva bijesa, da li je zabrinjavajuće da dijete od 4 godine ima takve ispade bijesa s takvim rječnikom?

Unaprijed hvala!

Primjer 16

Poštovana,

moj sin puni uskoro 4 godine. Što se tiče njegovog ponašanja, nekad sam pred zidom i pitam se kako da riješim sve te probleme, a opet u nekim momentima se pitam kako tako mali ipak shvati neke stvari. U zadnjih pola godine smo imali mnogo stresa, moj spontani, nešto više posla, selidba. Za sve njegove ispade, imam razumijevanja. Vrlo rijetko reagiram ljutnjom, ali se bojim da griješim, da ću mu dati poruku da može raditi što hoće, a da ću ja uvijek sve mirno prihvaćati (ok, malo objašnjavanja mora istrpiti).

1. Ishrana. Napravi dramu oko svakog obroka. Kao manji je jeo zdravo i raznovrsno, sada za doručak uvijek želi par istih namirnica. Preko toga sam prešla, i ja volim topli sendvič ujutro i dobro. Ručak je sve teže, uvijek drama, "kako si mi mogla samo to napraviti". Pa ako ja baš iziritiran, zna me i udariti i ugristi. Drugim ljudima ne radi to, u odnosu s djecom uopće nije agresivan, agresiju ima samo prema meni, što mene boli. Ne tjeram ga npr. da pojede, kažem da može i kasnije, ako sada nije gladan, ali on nastavlja sa svojim "kmečanjem" i hoće neki drugi ručak. Ne napravim ga, ostanem konsekventna, ali evo to ne prolazi.

2. Ružne riječi. Živimo u drugoj državi, drugi jezik. U zadnje vrijeme je počeo dolaziti kući sa psovkama. Pošto znam krug ljudi s kojima se družimo i uglavnom su s našeg jezičnog područja, znači da je te ružne riječi naučio u vrtiću i nigdje drugo. I za to imam razumijevanje, ali ne znam kako se reagira u takvim situacijama. Kazna? Objašnjavanje? Ignoriranje? Uglavnom nešto kao objašnjavam, ali imam osjećaj da bude gore.

3. Kmečanje. Često je nezadovoljan, hranom, pa mjestom gdje idemo i sl. Tantrume nema. Npr. u trgovini neće napraviti problem ako mu kažem da nešto ne može dobiti ili mu kažem što točno

može, što ne. S njim sam uvijek mirno mogla obaviti sve. No zadnjih par puta je počeo bježati, po principu kao da se igra. I ne shvaća da je to opasno, on se smije dok mu objašnjavam. Najgori je kad smo i muž i ja tu, pojedinačno je ok.

Ja ovo sve prihvaćam kao dio odrastanja, ne ljutim se, uglavnom mirno reagiram i objašnjavam, ali ne znam koliko je to dobar put jer vidim da zato sve te ispade olako shvaća. Ne želim da me se plaši, ali niti da nema nikakvo poštovanje. Gdje je granica? Kako se kažnjava četverogodišnjak? Princip kazne mi je težak, a opet moram nešto. Zna, i mi odrasli griješimo, nekad i namjerno, pa nije da smo kažnjeni svaki put. Ali djeca trebaju neki vodič.

Jedinac je, u stranoj državi, ide u vrtić dok mi radimo puno radno vrijeme, što mene jako grize, no tako je.

Hvala Vam!

Primjer 17

Poštovana doktorice,

mojem je sinu pet godina. Oduvijek je bio jako maštovit, inteligentan i znatiželjan, ali neprilagođen dječak. Naime, pokazuje "odbojna" ponašanja te iako je u biti dobar dječak teže sklapa prijateljstva. Zna biti dosta nepristojan i nekulturan (ne želi pozdraviti starije, govori neprimjerene riječi i sl.). U društvu voli biti dominantan, želi da ga svi slijede i igraju po njegovim pravilima. Ako to ne žele, ljuti se, govori ružne riječi i svađa se s drugima. Ne želi dijeliti svoje igračke s drugom djecom. U vrtić je krenuo sa četiri godine. I tamo je pokazivao ljutito ponašanje. Dosta je emotivan i sve emocije burno izražava, posebno plač. Plače kada nešto nije po njegovom. Suprug i ja se trudimo i ukazujemo mu na poželjna i nepoželjna ponašanja no on nas ne sluša i vrlo brzo mijenja temu razgovora. Ne znam kako se postaviti da ga usmjerim na pravi put.

Lp, zabrinuta mama

Primjer 18

Poštovanje,

tražila sam sličnu temu ali je nisam uspjela pronaći pa se unaprijed izvinjavam ako već postoji. Dosta čitam o problemu koji imam duže vrijeme sa svojim petogodišnjim sinom ali nikako naprijed. Dijete je zdravo, ne odudara od ostale djece svoje dobi ni u čemu. Živi u skladnoj obitelji kao sin jedinac, da napomenem da ja dolazim iz izrazito neskladne obitelji s puno djece i ocem alkoholičarem koji nikada nije bio nasilan ali svejedno djetinjstvo mi je bilo nesretno i

mislim da se nikada od toga nisam oporavila. Muž dolazi iz sređene obitelji ali od hladnog oca i brižne majke i ima samo sestru. e sad, jedina želja u životu mi je bila postat majkom i moj sin je ostvarenje svih mojih snova. Moram napomenut da sam godinama bila babysitter u više evropskih zemalja, čuvala djecu svih uzrasta i doživjela svakakva ponašanja od te djece, ali ponašanje mog sina nisam nikad vidjela u drugog zdravog djeteta. U vrtiću i u igri s drugom djecom je primjerenog ponašanja, kad smo u gostima izrazito je kulturni i svi mi govore da je krasan. S ocem zna bit problema ali ni blizu kao sa mnom. Ako mu nešto zabranim tu počinje problem, baca stvari po kući i meni naređuje da ih kupim, tuče me, grebe, govori mi grube riječi i sl. Pored svega kaže da želi umrijet. To me slomi do kraja, da napomenem da sam u zadnje tri godine imala tri smrtna slučaja u obitelji (uključujući i majku), svaku večer se molimo za naše pokojne i on vrlo dobro zna koliko mi fali moja majka. Ja izrazito puno radim i moram priznat da se ne igram puno s njim-to više tata radi ali ja mu čitam svaku večer i puno pričam sa njim. Svi mi govore da me iskušava i želi kontrolirat ali ja sam na rubu snage. Sve pokušavam mirnim tonom, bez batina jer smatram da agresiva potiče agresivu ali i dalje sam pred zidom. Sve češće se slomim i briznem u nekontrolirani plač od nemoći....osjećam da negdje griješim jer znam da dijete nije nikad takvo bez razloga. znam da je razmažen i da ima sve što poželi i da to nije dobro pa sam mu počela uskraćivat neke stvari. to dovodi do bacanja po podu u dućanu i gledanja drugih ljudi u čudu. molim vas da mi date neke smjernice kako pomoći sebi i njemu jer sama ne mogu više.

Puno hvala, lp.

Primjer 19

Radi se o 5 godišnjoj curici koja je veoma pametna i u vrtiću nemaju na nju nikakve primjedbe dapače ističu je kao primjer i hvale. Rođena je carskim rezom i pri tome je imala omotanu pupkovinu pa je zbog prevencije išla na preglede i vježbe na Goljak godinu dana ali su svi nalazi bili ok tako da nam je rečeno da više nema potrebe za tim. Pedijatri nemaju nikakve primjedbe na njeno psiho fizičko stanje i napredak. U domaćinstvu živimo supruga, punica, kćer i ja i naši odnosi su tak tak, uglavnom nema svađe i agresije. Mama i baka su dosta mekane i popustljive spram nje a i ja zbog mira u kući jer svaki moj malo čvršći stav (nikada ju nisam tukao) izaziva kod majke i punice negativnu reakciju. Nikada joj nismo nametali neka ograničenja i dosta je samostalna, brzo uči i shvaća neke stvari za koje sam mislio da djeca njene dobi ne shvaćaju a to su primijetili i drugi koji drže da je "posebna". Agresivna je naj više prema mami a onda i baki dok spram mene nije. Ta agresija naj jače dolazi do izražaja ujutro kada se sprema u vrtić i čini mi se kod promjene vremenski uvjeta, pred kišu. Tada galami, baca

stvari, svađa se i hoće i udariti i tako ju histerija uhvati da se uplašim da će si nešto napraviti. Kada ju to uhvati pustim ih da pokušaju same riješiti ali na kraju moram ja intervenirati i obično ju uspijem smiriti lijepim riječima i mirnim tonom što majci ne uspijeva. Vidim da to suprugu već toliko iritira da joj je zadnji puta rekla "idi svome tati" pa neka te on oblači. Jako sam zabrinut zbog cijele te situacije a naročito kada ju vidim izbezumljenu kako se sva tresse od bijesa a ne znam razlog. Ne može bez mame ni sekunde, čak i spava s njom a tako se ponaša spram nje. Moj odnos s djetetom je dobar, družimo se, igramo, zezamo, idemo u šetnju i na izlete, pogladim ju, pohvalim ali po potrebi i izgrdim, dajemo si pusice na rastanku i kada idemo spavati i moglo bi se reći da je sve ok. Majka je malo drugačija pa možda malo manje pokazuje osjećaje spram nje (pusica itd.) te nije toliko spremna na njene žive igre i zezanciju kao ja. Molim vas savjet što poduzeti da se ta njena agresija zaustavi?

Primjer 20

Poštovani,

Imam petogodišnjeg dječaka koji je živahan, zahtjevan, tvrdoglav i inatljiv. Oduvijek je bio zahtjevno dijete. Imam i djevojčicu od 6,5 godina s kojom nikad nisam imala "problema". Opisat ću vam detaljno u čemu je problem: sa tri godine imao je velikih problema sa govorom (nije pričao), mislim da je zbog toga imao problema i sa socijalnim ponašanjem, naime u vrtiću je često znao tući drugu djecu, kad bi poželio neku igračku uzeo bi je bez pitanja (jer nije ni znao pitati). Tada smo krenuli kod logopeda i defektologa i od tada je pokazao ogroman napredak u govoru i ponašanju kod logopeda i doma, međutim u vrtiću još uvijek po starom. Prije se znao bacati na pod, sada to više ne radi, međutim ako mu nešto nije po volji vrišti, i što god mu tete naredi on govori neću, iako često napravi to što mu kažu, ali "mora reći neću". Inače je jako osjetljiv, osjećajan i bude mu žao za to što napravi, ali to ga ne sprječava da to napravi ponovno. Voli se maziti i ljubiti. S drugom djecom se slabo igra jer su ga djeca počela izbjegavati (iz straha da ih ne udari). Najveći mi je problem što često govori "neću", inati se i odbija poslušnost tetama u vrtiću, te često tuče drugu djecu, zbog čega one često ne znaju što bi. Kod kuće ja njega uvijek uspijem kontrolirati, iako govori neću gotovo uvijek me poslušna, u trgovinu idemo bez problema, nikad mi ne pravi scene. U vrtiću i doma nakon neposlušna ide u kaznu (odvajanjem na stolicu ili u sobu-doma). On je dijete puno energije, ali ako nađe nešto što ga zanima može se koncentrirati na to. Ne voli nepoznate ljude i odbija svaki kontakt s nepoznatima, a i s poznatima teško (odbija pozdraviti i odgovarati na bilo kakva pitanja). Ne znam zašto to radi, inače živimo u skladnoj obitelji, suprug, ja i seka od 6,5 godina. Nadam se da sam uspjela sve važno navesti.

Primjer 21

Imam veliki problem i više ne znam komu se obratiti. Imam dva sina -stariji je 8. godina, a mlađi 6. godina i jedan brak iza sebe. Djeca su bila jako mala kad smo se suprug i ja rastali, no ipak su osjetili što to znači jer ih je moj bivši suprug- u biti da bi mene povrijedio-psihički maltretirao. No to je sad već 5 godina iza nas. Stariji sin se nekako naučio nositi s time, dok je mlađi svakim danom i mjesecom polako pokazivao razne oblike agresivnosti. Pričala sam s njim svakodnevno, tete u vrtiću također...no to je sve bilo kratkog vijeka. Njegov neposluh se najviše manifestirao kad sam ja bila u blizini...npr. ako ne dobije tog trenutka što poželi počne vrištati, udarat me i nazivat me pogrđnim imenima kao njegov otac. Pročitala sam sve stručne literature za djecu na hrvatskom tržištu, primijenila puno toga kod njega no bez ikakvog efekta. Prije godinu dana sam upoznala sadašnjeg partnera, za kojeg sam se udala i čekamo još jednu prinovu u obitelji. Sa djecom smo pričali jako puno o tome i svaki put su bili presretni što će dobiti bracu i vole mog novog partnera ...čak ga i mlađi sin naziva drugim tatom. No u posljednja tri mjeseca je mlađi sin počeo pokazivati strašnu agresivnost prema svemu, prema nama, prema bratu, u vrtić ne ide jer stalno vladaju nekakve viroze. Ništa mu nije zanimljivo, sve mu je dosadno, vrišti za svaku sitnicu. Tako da ja i suprug više ne znamo što ćemo s njim, čak sam ga ja htjela odvesti psihijatru zato što to ponekad ne mogu ni psihički ni fizički izdržati.....Molim ako možete mi što hitnije odgovoriti da nekako nastavimo sa normalnim životom!

Primjer 22

Poštovana,

Molim vašu pomoć i savjet. Naime mama sam dječaka koji će uskoro navršiti 7 godina. Ove jeseni sin mi je trebao krenuti u prvi razred ali smo na preporuku logopeda, psihologa i doktorice školske medicine odgodili školu jer jednostavno nije bio spreman. U početku sam naravno bila jako tužna i žalosna zbog te odgode osjećala sam to kao i svoj neuspjeh, ali naravno svjesna sam da nam ta godina koju smo dobili samo može koristiti u djetetovom daljnjem uspjehu. Sin mi ide logopedu sada već drugu školsku godinu zbog govorne mane koju je na žalost naslijedio od mene ali dobro se nosi sa time, napredak je i više nego vidljiv i sa time nema problema niti sam primijetila da ga netko izaziva ili da mu se ruga zbog govora. Kao dijete je vrlo društven, pametan, maštovit rekla bi sanjar i umjetnički tip koji više uživa u igrama jedan na jedan ili provoditi vrijeme sa odraslim osobama i imati svoje odrasle prijatelje. U vrtiću baš i ne uživa, mislim ode u vrtić, odradi tu svoju obavezu ali nema puno prijatelja(mislim da ni ne pokazuje neku veliku potrebu da ih ima) i uglavnom nema problema dok se od njega ne traži da radi nešto

što njemu u tom trenutku ne odgovara npr. da pospremi igračke, obuće pidžamu za spavanje, sudjeluje u nekim aktivnostima i sl. tada počne galamiti, ljutiti se, protestirati uglavnom glasno i jasno riječima i kaže zašto nešto ne želi raditi) Ponekad u svome negodovanju reagira i agresivno, udari dijete do sebe, nekoga tko ga je naljutio ili čak i samog sebe ako nešto ne uspije napraviti kako je on zamislio. Inače trudimo se poticati njegova samopouzdanje, poticati ga da ne odustane ako mu nešto ne ide iz prve, puno razgovaramo sa njime ali što se te agresivnosti tiče nikao to ne uspijevamo riješiti. Suprug smatra da pretjerujem i da stvaram nepotreban problem ali dosta često primijetim da reagira neprimjerno i agresivno. Tako je prošle godine udario tatu jedne djevojčice "jer je on došao po nju a njegov tata nikada ne stigne", svoje igračke ne dijeli a tuđe bi rado uzeo i igrao se sa njima, igraonice izbjegavam jer stalno očekujem nekakav incident, dok u kinu ili kazalištu uživamo. Tete u vrtiću kažu da je pun ideja, da kada hoće lijepo organizira igru ali isto tako ako netko ne igra po njegovom pravilu ili onome što si je on zamislio odmah udara ili se naljuti i rasplače te prekida igru .Razgovarali smo puno o osjećajima, pokušali dogovorom, dogovorenim nagradama za lijepo ponašanje i ukidanjem povlastica za loše, ali jedan dan je sve super a drugi opet po starom. Molim Vas za preporuku neke radionice, knjige ili da možda posjetimo psihologa. Želja mi je riješiti naš problem prije polaska u školu jer sam svjesna činjenice da takva djeca i nisu omiljena a i uvijek se nađe onaj jači pa da izbjegnemo bilo kakav nastavak agresivnosti i svađa i da sretno i veselo započnemo vrlo važan period odrastanja.

Lijep pozdrav!

Primjer 23

Poštovana,

imam 6-godišnjeg dječaka koje je rođeno 30.3. 2006. i ove godine sam tražila odgodu škole. Već dulje vrijeme pokazuje agresivno ponašanje kada nije onako kako on želi, na način da mi počinje lupati nogama o stvari, počinje skakati i urlikati. Inače je stalno nemiran, teško može biti na jednom mjestu, osim kada gleda crtić, igra se sa mlađim bratom od 4 godine na način da trče po stanu, jedan po drugome i ne zna se lijepo igrati već samo nasilno. Ja radim sa njim neke predškolske zadatke ali to je jako kratko jer gubi koncentraciju, defektolog kaže da se želi poistovjetiti sa mlađim bratom i da želi biti kao on, a da agresivnost dolazi od toga da je mentalno na nivou 6-god, a želi biti na nivou 4-god. Kako da ga smirim, jer ne pomaže ni razgovor jer strah me je da tu agresivnost i ludovanje pokazuje mlađem bratu a nekada ga i lupi u toj agresivnosti. Da li da krenem na terapije sa njim jer moram ga pripremiti za školu za godinu dana? Hvala.

Primjer 24

Poštovani, molim vas za pomoć

Živimo u skladnoj obitelji s dvoje djece, muž i ja se volimo, curica ima 6 god dečko 2 god. Naša curica još ide u vrtić (počela s 3 god) u vrtiću je toliko svi hvale, da je dobra, poslušna, bistra, koncentrirana, obzirna prema drugoj djeci, pomaže mlađima da se i obuku, hrani ih, voli svu djecu iz grupe, sa svima se igra. Rekli su da je kao "savršeno " dijete. No, kada to dijete dođe kući to je pravi mali terorist. U vrtiću sam tražila savjet no oni meni ne vjeruju. Čim to dijete dođe doma, traži dudu varalicu (ima je ponekad za spavanje) pokušali smo je odviknuti ali taj dan cijelu večer nije prespavala, vrištala je i derala se da su nam susjedi prijetili da će policiju zvat. Onda možete mislit koliko je to jako bilo vrištanje. Doma ne želi pričati o vrtiću, plače i cendra za svaku sitnicu. Sve što mlađi brat uzme, odmah ona njemu uzima, onda stalno više po kuci, toliko da je i maleni već počeo vrištati čim ju vidi, nekad kad se zaigra kad prestane počne bacat i uništavat igračke. Mlađe od sebe (susjedice) tjera doma i želi im naređivati. Ma mislim možda zvučim nikako ali ona je sve suprotno što je u vrtiću hvale. U vrtiću sam pitala za savjet ali su me doslovce "odkantali" ma da ona nije takva...i da napomenem da tati zna reći, kad joj nešto nije po volji da je glup i meni govori da sam zločesta. Kad sam pokušala s njom razgovarati, ne želi ili samo reče mama ja tebe volim. Ma ja više ne znam što ću s njom i kako se postaviti prema takvom djetetu? Nije prošlo dana a da to dijete ne plače ili cendra, a meni su već živci pri kraju jer toliko se trudim i razgovaram i crtam s njom i pokušavam se igrati pa da kroz igru nekako doprem do nje, čak mi prolazi kroz glavu da nisu kakvi uroci, vidite dokle sam došla, ali to dijete, ne biste vjerovali da ne vidite, to je za ne povjerovat, ali samo je doma takva. Vani kad nekoga sretnemo – uzorno milo dijete...

IZJAVA O IZVORNOSTI ZAVRŠNOG RADA

Ja, Nikolina Tomašević, ovom izjavom potvrđujem da sam samostalno izradila završni rad na temu *Agresivno ponašanje djece vrtićke dobi iz perspektive roditelja* te da se u izradi istog nisam koristila drugim izvorima osim onih koji su u njemu navedeni.

Nkolina Tomašević